

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές και λαϊκή λατρεία Βrno:05/10/2010

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

I. Προφορική (λαϊκή) παράδοση και προφορική(λαϊκή) λογοτεχνία

A. Παράδοση

Ορισμοί:

- 1. Παράδοση**
- 2. Προφορική (λαϊκή) παράδοση**
- 3. Προφορική λογοτεχνία**
 - 3.1. Είδη της προφορικής λογοτεχνίας**
 - 3.2.Χαρακτηριστικά της προφορικής λογοτεχνίας**
- 4. Λαϊκές παραδόσεις:**

B. Ήθη και έθιμα

Γ. Λατρευτικά λαϊκά βιώματα (Δ. Λουκάτος)

Ορισμοί:

- 1. Λατρεία**
 - 1.1. Λατρεία**
 - 1.2. Διάκριση της λαϊκής λατρείας**

Γενική δοξαστική λατρεία

Ειδική εθμική λατρεία

Κείμενα:

- A. Το μυστικό των μεγάλων εορτών (Λ. Βαρβόγλη εφ. Βήμα 11/04/2004)**

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές και λαϊκή λατρεία Βrno:05/10/2010

I. Προφορική (λαϊκή) παράδοση και προφορική(λαϊκή) λογοτεχνία

A. Παράδοση:

Ορισμοί:

1. παράδοση η [parádosī] O33 : **Π.** μεταβίβαση, παραχώρηση: **α.** ενός πράγματος σε κπ. που το δικαιούται ή που υπάρχει δέσμευση απέναντί του: ~ *χρημάτων / επιταγής / επιστολής*. *Η ~ των εμπορευμάτων έγινε αυθημερόν. Η ~ βαθμολογίας από τους καθηγητές γίνεται κάθε τρίμηνο.* **β.** μιας εξουσίας, αρμοδιότητας, διαχείρισης σε κπ. αντικαταστάτη, διάδοχο: ~ *υπηρεσίας / υπουργείου / ταμείου*. **γ.** κυριότητας ή χρήσης ακινήτου ή άλλης κατασκευής σε κπ. ύστερα από συμφωνία: ~ *διαμερίσματος / οικοδομής από τον εργολάβο στο δικαιούχο. Καθυστέρησε η ~ του έργου από την κατασκευαστική εταιρεία.* **2.** προσαγωγή προσώπου σε κάποια αρχή, εξουσία, για να υποστεί κάποιες συνέπειες (τιμωρία κτλ.) ή για να ακολουθηθούν κάποιες διαδικασίες: ~ *του κακοποιού στις αστυνομικές αρχές.* **3.** διδασκαλία: ~ *μαθημάτων*. || (πληθ.): *Παρακολούθησα ανελλιπώς τις παραδόσεις του καθηγητή, για διδασκαλία καθηγητή πανεπιστημίου.* **4.** (για πρόσ. ή πργ.) υποταγή (ύστερα από ήττα ή μεγάλη πίεση) στην εξουσία του αντιπάλου, του νικητή: *Η ~ της πόλης / του οχυρού / του αντιπάλου / του στρατεύματος / του Γερμανού στρατηγού. Προτίμησαν τον ηρωικό θάνατο παρά την εξευτελιστική ~. ~ άνευ όρων, ολοκληρωτική.* **ΠΙ.** (συχνά στον πληθ.) ό,τι αναπτύσσεται ιστορικά και μεταδίδεται (στα πλαίσια μιας ομάδας, κοινωνίας κτλ.) από γενιά σε γενιά σε σχέση με συμπεριφορές, αντιλήψεις, ιδέες, έθιμα, δραστηριότητες, πρακτικές κτλ.: *Παλιά / αρχαία / μακραίωνη / αξιόλογη / λαϊκή / δημοκρατική ~. Καλλιεργώ / διαφυλάσσω / διατηρώ / τηρώ / συνεχίζω / ανατρέπω / σπάζω τις παραδόσεις. Μένω πιστός / σταθερός στις παραδόσεις. Οικογενειακές / εθνικές παραδόσεις. Οι σημερινοί τεχνίτες προσπαθούν να συνεχίσουν την παμπάλαια ελληνική ~ στην κατασκευή κοσμημάτων.* || ιστορική συνέχεια, επανάληψη που δημιουργεί καθεστώς: *Ο Ολυμπιακός έσπασε την ~ κερδίζοντας τον ΠΑΟΚ στη Θεσσαλονίκη. (έκφρ.) έχω ~ σε κτ., έχω αναπτύξει, καλλιεργήσει κτ. στο παρελθόν, που το διαθέτω, που ισχύει και στο παρόν: Η Ελλάδα έχει ~ στη φιλοξενία. Η Βραζιλία έχει ~ στο ποδόσφαιρο. από ~ / (λόγ.) εκ παραδόσεως, για κτ. που συνεχίζεται από παλιά: Είναι από ~ δημοκρατικός.* **2.** (συχνά πληθ.) παλιές ιστορίες, μυθικές διηγήσεις, θρύλοι που δημιουργήθηκαν και μεταδόθηκαν κυρίως προφορικά στους μεταγενεστέρους: *Μυθικές / ιστορικές / θρησκευτικές παραδόσεις. Η ~ για το μαρμαρωμένο βασιλιά / για τη γοργόνα και το Μεγαλέξαντρο.* || *Ιερά Παράδοση*, το σύνολο των θρησκευτικών αληθειών, που παραδόθηκαν προφορικά κυρίως από το Χριστό και από τους Αποστόλους: *Η Αγία Γραφή και η Ιερά Παράδοση.* **3α.** ο τρόπος μετάδοσης της παράδοσης (στις σημ. ΠΙ, 2): *Προφορική / γραπτή ~.* **β.** ο φορέας δημιουργίας και μετάδοσης της παράδοσης (στις σημ. ΠΙ, 2): *Λόγια / λαϊκή ~.* [λόγ.: I: αρχ. *παράδο(σις) -ση* II: σημδ. γαλλ. *tradition* & γερμ. *Überlieferung*]

*(Ερμηνευτικό, ορθογραφικό και ετυμολογικό λεξικό της κοινής νεοελληνικής (ΛΚΝ), εκδόθηκε το 1998 από το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.)

2. Προφορική (λαϊκή) παράδοση:

Προφορική παράδοση είναι το σύνολο των στοιχείων του πολιτισμού, τα οποία μεταφέρονται από γενιά σε γενιά, μέσω του προφορικού λόγου. Είναι στενά συνδεδεμένη με τις παραδοσιακές κοινωνίες από τις οποίες εμπλουτίζεται και στις οποίες προσαρμόζεται και αφορά όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η προφορική παράδοση αποτυπώνει και μεταβιβάζει τις αντιλήψεις, τις πεποιθήσεις και τις πρακτικές που αφορούν στη ζωή της παραδοσιακής κοινότητας. Διασκεδάζει αλλά και διδάσκει.

3. Προφορική λογοτεχνία:

Η προφορική λογοτεχνία ή λαϊκή λογοτεχνία ή και λαϊκή φιλολογία αφορά σε σύνθετες μορφές του προφορικού λόγου. Σχετίζεται άμεσα με την προφορική παράδοση και έχει την ίδια σχέση με τον κοινωνικό περίγυρο, όπως και αυτή. Τα προφορικά λογοτεχνικά έργα, καθώς αναπλάθονται από την παραδοσιακή κοινωνία, αποτυπώνουν κάθε φορά την κοσμοθεωρία της. Παράλληλα μεταφέρουν στην ίδια κοινωνία πρότυπα και αντιλήψεις από άλλους χώρους και άλλους χρόνους.

3.1. Είδη της προφορικής λογοτεχνίας:

Τα δημοτικά τραγούδια, τα ξόρκια, τα παραμύθια, τα αινίγματα, οι μύθοι, οι θρύλοι, τα ονόματα προσώπων και πραγμάτων, οι ευτράπελες διηγήσεις, οι παροιμίες, οι ευχές και οι κατάρες συνιστούν κατά βάση τα είδη της προφορικής λογοτεχνίας. Στον κατάλογο αυτό συμπεριλαμβάνονται και οι συνοδευτικές κινήσεις του σώματος ή του προσώπου του αφηγητή, όπως για παράδειγμα κατά την αφήγηση ενός παραμυθιού. Ακόμη και ο χορός που ακολουθεί συχνά το δημοτικό τραγούδι μπορεί να ενταχθεί εδώ.

3.2. Χαρακτηριστικά της προφορικής λογοτεχνίας:

α) Η προφορική λογοτεχνία διαφέρει από τη γραπτή. Στη γραπτή λογοτεχνία υπάρχει δημιουργός συγκεκριμένος και το έργο διαδίδεται με το γραπτό λόγο. Αντίθετα, στην προφορική λογοτεχνία ο αρχικός δημιουργός χάνεται στο πέρασμα του χρόνου, καθώς το έργο μεταλλάσσεται από στόμα σε στόμα.

β) Ο αφηγητής ή ο εκτελεστής ενός είδους της προφορικής λογοτεχνίας δεν νοείται ως δημιουργός, αλλά ως ερμηνευτής του. Το προσωπικό στοιχείο του εισχωρεί μέσα στο έργο χωρίς ωστόσο να μεταβάλλεται ο βασικός κορμός του, αφού η αφήγηση δεν γίνεται αυθόρμητα. Αντίθετα, ακολουθεί κανόνες που αφορούν το πρόσωπο του αφηγητή, το χρόνο εκφοράς της αφήγησης, το χώρο εκφοράς της και το ακροατήριο. Για παράδειγμα, το ρεπερτόριο του κάθε αφηγητή είναι περιορισμένο. Τα μοιρολόγια ή τα ταχταρίσματα προϋποθέτουν γυναίκα-αφηγητή. Τα αινίγματα θα πρέπει να έχουν παιδαγωγικό χαρακτήρα. Άρα όλα δεν μπορεί να εκφέρονται από όλους, σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή. Επιπλέον, σχετικά με τον αφηγητή, η προφορική λογοτεχνία απαιτεί ορισμένες «δεξιότητες» τόσο από τον ίδιο, όσο και από τον ακροατή. Απαιτεί μια ανεπτυγμένη μαθησιακή ικανότητα και εξάσκηση της μνήμης τέτοιας, που να εξασφαλίζει την απομνημόνευση του έργου, αλλά και την αφομοίωση της γνώσης που μεταφέρει.

γ) Το κυρίαρχο μέσο μεταβίβασης της προφορικής λογοτεχνίας είναι η γλώσσα. Η γλώσσα αποτελεί τον κώδικα επικοινωνίας μεταξύ των μελών της κοινότητας και μπορεί να είναι απλή ή σύνθετη. Μια σύνθετη γλώσσα μπορεί να εμπεριέχει στοιχεία γλωσσικά άλλων λαών, όπως συνηθέστερα συμβαίνει στην Ελλάδα, όπου εντοπίζονται τουρκικά, βουλγαρικά, ιταλικά ή βλάχικα στοιχεία. Η σύνθετη γλώσσα μπορεί να είναι ακόμη κατανοητή μόνο από μια συγκεκριμένη ομάδα, όπως είναι η

γλώσσα των κτιστάδων. Έτσι η γλώσσα γίνεται το περίγραμμα μέσα στο οποίο αναπτύσσεται το προφορικό έργο.

δ) Η προφορική λογοτεχνία μπορεί να έχει πεζή ή έμμετρη μορφή. Χρησιμοποιεί, δε, για να εκφραστεί τους τρόπους της γραπτής λογοτεχνίας: εικόνες, παρομοιώσεις, μεταφορές κ.λ.π.

ε) Ο τρόπος διάδοσης των έργων της προφορικής λογοτεχνίας εξαρτάται από το χαρακτήρα του μηνύματος που μεταφέρουν. Είναι σαφές ότι το μήνυμα αφορά, κατά κύριο λόγο, την ίδια την κοινωνία μέσα στην οποία έχει παραχθεί. Αυτό στη συνέχεια μεταδίδεται μέσα στο χρόνο, από γενιά σε γενιά. Οι αλλαγές σ' αυτήν την περίπτωση στο κείμενο είναι λίγες και αργές. Το ίδιο κείμενο είναι δυνατόν να μεταφερθεί και έξω από τα όρια της κοινότητας, μέσω των ανθρώπων που ταξιδεύουν: εργάτες, έμποροι ή ναυτικοί. Έτσι γίνεται μεταφορά στο χώρο. Σ' αυτήν την περίπτωση οι αλλαγές στο κείμενο είναι έντονες καθώς αυτό προσαρμόζεται στα δεδομένα της νέας κοινωνίας. Η μεταφορά στο χώρο σημαίνει και τον οικουμενικό χαρακτήρα των μηνυμάτων, που μεταφέρει ένα λαϊκό λογοτεχνικό κείμενο.

Μια άλλη δίοδος μετάδοσης των προφορικών κειμένων είναι και η μεταφορά από είδος σε είδος. Παρατηρείται, δηλαδή, η εμφάνιση ενός μοτίβου ή θέματος μέσα σε δύο διαφορετικά είδη. Το θέμα του νεκρού αδελφού συναντάται τόσο στο δημοτικό τραγούδι, όσο και στο παραμύθι. Είναι, επίσης, συχνό το φαινόμενο του εγκιβωτισμού ενός σύντομου είδους μέσα σ' ένα μεγαλύτερο. Το ελληνικό λαϊκό παραμύθι εμπεριέχει, συχνά, αινίγματα.

4. Λαϊκές παραδόσεις:

Παραδόσεις ή θρύλοι λέγονται οι φανταστικές διηγήσεις που πλάθει ο λαός με βάση τις δοξασίες του για ορισμένους τόπους και όντα, και που τις πιστεύει για αληθινές. Στην περίπτωση αυτή η λέξη παράδοση έχει την έννοια της κληρονομημένης ιστορίας ή ερμηνείας ενός φαινομένου. (Legende, Saga)

B) Ήθη και έθιμα

Ορισμοί:

1. Ήθη: Τα ήθη μπορούν να κατανοηθούν ως αρμόζουσες και πάγιες συμπεριφορές των μελών ενός κοινωνικού συνόλου στα πλαίσια της κοινωνικής τους συνύπαρξης. Αφορούν με άλλα λόγια σε συστήματα αξιών και κανόνων που ισχύουν σε ένα δεδομένο κοινωνικό σύνολο μια δεδομένη χρονική στιγμή.

2. Έθιμα: Τα έθιμα αφορούν σε κανονικότητες της κοινωνικής ζωής, όπως και σε μια πληθώρα από πολύμορφες εκφάνσεις πολιτισμικού χαρακτήρα. Πιο συγκεκριμένα πίσω από κάθε έθιμο υπάρχει μια κοινωνική ενέργεια (πράξη) που δεν είναι αυθόρμητη και που ανταποκρίνεται σε μια αυστηρά καθορισμένη στιγμή (Moment). Η ενέργεια αυτή είναι μεγάλης σημασίας για μια κοινωνική ομάδα, εκτελείται σε πλαίσια κανονικότητας και επαναφοράς από μέρους της, μάλιστα, όσον αφορά την εκτέλεση της, ακολουθείται μια ορισμένη πορεία από την αρχή μέχρι το τέλος, το τυπικό της οποίας είναι γνωστό στους φορείς της όπως και η σημασιολογική γλώσσα της.

Γ. Λατρευτικά λαϊκά βιώματα:

Ορισμοί:

1. λατρεία η [latría] O25 : **1.** η αγάπη, η αφοσίωση, η ευσέβεια προς το Θεό: *H ~ στον ένα και μοναδικό Θεό. Ο ναός είναι τόπος λατρείας. H ~ των θεών του Ολύμπου. || H ~ των προγόνων / των ηρώων.* **2.** τα λόγια και οι πράξεις με τις οποίες

εκδηλώνεται η αγάπη, η ευσέβεια, η αφοσίωση προς το Θεό: *Η τελετουργία της χριστιανικής λατρείας*. **3.** η υπερβολική αγάπη προς πρόσωπα, πράγματα, προς πνευματικές ή άλλες δραστηριότητες: *Έχει ~ στη γυναίκα του / στα παιδιά του. Την κοιτάζει με ~. Ηθοποιοί, ποδοσφαιριστές, πολιτικοί γίνονται συχνά αντικείμενο λατρείας. Η ~ του χρήματος / του κέρδους. Είναι μεγάλη η ~ του για τη μουσική / για τα σπορ / για το θέατρο*. **4.** (κυρ. για πρόσωπο) το αντικείμενο της υπερβολικής αγάπης: *Γιατί, ~ μου, με στενοχωρείς; Ο κινηματογράφος είναι η μεγάλη ~ της*. [λόγ. < αρχ. λατρεία `υπηρεσία σε θεό]

1.1. Λατρεία: Στη λαογραφία ονομάζουμε λατρεία το σύνολο των δοξασιών, των εθίμων και των εκδηλώσεων που συνοδεύουν τις γιορτές με βάση τη θρησκεία αλλά και με διάθεση να τιμηθούν ή να εξευμενισθούν οι οποιεσδήποτε δυνάμεις που ρυθμίζουν την εναλλαγή των εποχών και τη διατροφική παραγωγή. Τα έθιμα και οι εκδηλώσεις αυτές στηρίζονται στη χριστιανική θρησκεία αλλά κρατούν κι από την αρχαία ελληνική παράδοση ή από την πρωτόγονη θρησκευτικότητα των λαών.
(Δ. Λουκάτος)

1.2. Διάκριση της λαϊκής λατρείας:

1. Γενική δοξαστική λατρεία
2. Ειδική εθιμική λατρεία

Κείμενα:

A. Το μυστικό των μεγάλων εορτών (Λ. Βαρβόγλη εφ. Βήμα 11/04/2004)

Τα ερευνητικά δεδομένα από τη σκοπιά της οικογένειας και της κοινωνίας καταδεικνύουν μια νέα τάση του σύγχρονου ανθρώπου: να νοηματοδοτήσει είτε τις παλιές και καθιερωμένες ρουτίνες του είτε τις νέες - ενίοτε τρομακτικές και ανεξέλεγκτες - εμπειρίες του.

1. Η σκοπιά της οικογένειας

Μεγάλο μέρος του 20^{ου} αιώνα έχει επενδυθεί σε κοινωνιολογικές και ψυχολογικές έρευνες σχετικά με τη συζυγική ευτυχία και τη θρησκευτική ζωή του ζευγαριού, καθ' ότι θεωρείται ότι η θρησκευτική ομογαμία προσφέρει ένα κοινό υπόβαθρο αξιών και πεποιθήσεων. Οι Heaton και Pratt πρεσβεύουν ότι αυτές οι πεποιθήσεις επηρεάζουν την οικογενειακή ζωή και μειώνουν τις συζυγικές προστριβές σε θέματα όπως η ανατροφή του παιδιού ή ο εορτασμός θρησκευτικών γιορτών. Από την άλλη, το κοινό θρησκευτικό υπόβαθρο μπορεί να βοηθήσει το ζευγάρι σε από κοινού συμμετοχή σε ανάλογες πρακτικές, ενδυναμώνοντας έτσι τη σχέση τους. Ο Mahoney και οι συνεργάτες του προσφάτως πρότειναν ότι η θρησκεία έχει πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια επιρροή στη συζυγική ευτυχία. Οι συνιστάμενες της πρωτοβάθμιας επιρροής περιλαμβάνουν τον τρόπο με τον οποίο το ζευγάρι οργανώνει δραστηριότητες που εκφράζουν τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του. Εδώ περιλαμβάνονται οι επισκέψεις στην εκκλησία, τα θρησκευτικά έθιμα και το πώς γιορτάζουν τις θρησκευτικές γιορτές, δραστηριότητες που δίνουν στο ζευγάρι ευκαιρία για ποιοτικό χρόνο μαζί. Η δευτεροβάθμια επιρροή, σύμφωνα με τον Mahoney, σχετίζεται με την ομογαμία και τον βαθμό θρησκευτικότητας του καθενός.

Τα ήθη και έθιμα

Ποιος είναι ο παράγων που καθορίζει το πώς μια οικογένεια γιορτάζει; Σύμφωνα με τους καθηγητές Ψυχολογίας Wolin και Bennett, η απάντηση βρίσκεται στο παρελθόν της οικογένειας, δηλαδή στον τρόπο με τον οποίο οι γονείς έχουν μάθει να

γιορτάζουν από τη δική τους πατρική οικογένεια. Ο Bowen, από τους θεμελιωτές της οικογενειακής θεραπείας, έδειξε πώς μεταδίδονται οι δυσλειτουργικές σχέσεις από γενιά σε γενιά. Παράλληλα, κληροδοτούνται και οι οικογενειακές παραδόσεις.

Οι δύο διαστάσεις των οικογενειακών εορταστικών πρακτικών περιλαμβάνουν την εορταστική ρουτίνα και το νόημα. Η ρουτίνα συνίσταται στις συγκεκριμένες πράξεις που πρέπει να εκτελεστούν και τους προκαθορισμένους ρόλους που έχει καθένας στον εορτασμό, ενώ το νόημα συμπεριλαμβάνει τις προσδοκίες για το ποιος θα συμμετάσχει, πόσο σημαντική είναι η θρησκευτική πράξη και ποια είναι η συμβολική της σημασία αλλά και η αφοσίωση στη διατήρηση της θρησκευτικής πρακτικής στη νέα γενιά και στο μέλλον. Οι Wolin και Bennett καταλήγουν ότι οι κοινές πρακτικές της εορταστικής «ρουτίνας» και η νοηματοδότηση της γιορτής στο πλαίσιο της οικογενειακής φιλοσοφίας και λειτουργίας βοηθούν στη διατήρηση της συζυγικής σχέσης - ειδικά στα πρώτα στάδια μετά την τεκνοποίηση -, μια περίοδο ιδιαίτερα δύσκολη για τη συζυγική ευαρέσκεια.

Τα ερευνητικά δεδομένα μπορούν να συνοψιστούν σε μια απλή συμβουλή: κάθε οικογένεια θα πρέπει να δημιουργεί τις δικές της παραδόσεις και τελετουργικά εορτασμού, δημιουργώντας ένα ευχάριστο κλίμα για μικρούς και μεγάλους.

Θρησκευτικές πρακτικές

Σε άρθρο που δημοσιεύθηκε το 2001 στην επιστημονική επιθεώρηση «Journal of Family Psychology» οι Barbara Fiese και Thomas Tomcho του Πανεπιστημίου Syracuse της Νέας Υόρκης διερεύνησαν την αναζήτηση νοήματος στις θρησκευτικές πρακτικές και τη σχέση τους με τη συζυγική ευτυχία. Τα ζευγάρια είναι πιο ικανοποιημένα από τη συζυγική τους σχέση όταν οι θρησκευτικές πεποιθήσεις τους νοηματοδοτούνται σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο. Τα ευρήματα από συνεντεύξεις με περισσότερες από 100 οικογένειες έδειξαν ότι για τους συμμετέχοντες ο τρόπος εορτασμού «κληροδοτήθηκε» από την πατρική τους οικογένεια στους ίδιους διαμορφώνοντας τις εορταστικές δραστηριότητες τους στην παρούσα νέα τους οικογένεια. Για τις γυναίκες η συζυγική ευχαρίστηση επικεντρώνεται στον τρόπο εορτασμού και στα έθιμα της οικογένειας, ενώ για τους άνδρες η ευχαρίστηση συνίσταται στο νόημα των θρησκευτικών πρακτικών. Η έρευνα καταδεικνύει ότι τελικά δεν έχει σημασία το πόσο θρησκευόμενη είναι μια οικογένεια σε σχέση με τη συζυγική ικανοποίηση, αλλά πώς οι θρησκευτικές της πεποιθήσεις, μέσα από τις εορταστικές ρουτίνες, συνδέουν συμπεριφορές με αξίες, επιβεβαιώνουν και ενδυναμώνουν τις σχέσεις και ενέχουν ένα συμβολικό στοιχείο.

2. Η σκοπιά της κοινωνίας

Μετά την επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στους Δίδυμους Πύργους της Νέας Υόρκης, σφυγμομετρήσεις που έγιναν από άκρη σε άκρη στην Αμερική έδειξαν ότι η στάση του μέσου πολίτη σε σχέση με τις γιορτές είχε μεταβληθεί, αναζητώντας βαθύτερη νοηματοδότηση. Σύμφωνα με την εθνική δημοσκόπηση, 63% των ερωτηθέντων σχεδίαζαν να προσδώσουν περισσότερο νόημα στις επερχόμενες γιορτές. Σύμφωνα με τον δρ. Takoma Park, η τάση των ανθρώπων ήταν να περάσουν περισσότερο ποιοτικό χρόνο με την οικογένεια και τους φίλους τους, με λιγότερες προστριβές και γκρίνια. Πιο συγκεκριμένα, 70% των συμμετεχόντων επιθυμούν να βοηθήσουν την οικονομία, αλλά ανησυχούν μήπως ξοδεύοντας πολύ τελικά χρεωθούν, ενώ 85% πιστεύουν ότι θα πρέπει να αξιοποιήσουν τις διακοπές ώστε να βρουν προσωπικό νόημα, να ενδυναμώσουν τις οικογενειακές και φιλικές τους σχέσεις και να προσδώσουν ποιοτικές διαστάσεις στη ζωή τους.

Αλλά και μετά την τρομοκρατική τραγωδία στη Μαδρίτη οι πολίτες συσπειρώθηκαν όχι μόνο για να δώσουν τη συλλογική τους απάντηση στην τρομοκρατία, αλλά και για

να επιτείνουν την αίσθηση της αναγκαιότητας για ποιότητα ζωής. Σε έρευνα που εκπονήθηκε στο Πανεπιστήμιο της Μαδρίτης από την επισκέπτρια καθηγήτρια Lesia Odario-Borras, οι συμμετέχοντες φοιτητές στη συντριπτική πλειονότητα τους (92%) δήλωσαν την επιθυμία τους να σηματοδοτήσουν τη γιορτή του Πάσχα στέλνοντας το προσωπικό τους μήνυμα αγάπης και όχι να αναλωθούν σε εκδηλώσεις θυμού ή τυποποιημένης διασκέδασης. Πιο συγκεκριμένα, το 92% των ερωτηθέντων εξέφρασε την πίστη του στη δύναμη της προσωπικής σχέσης και της δυνατότητας που προσφέρει για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής. Η τραγωδία που άγγιξε πολλά ισπανικά σπίτια άγγιξε και τις καρδιές πολλών ανθρώπων, ευαισθητοποιώντας τους να επενδύσουν σε περισσότερη και πιο ουσιαστική επαφή με οικογένεια και φίλους, ως απόρροια των συνταρακτικών γεγονότων. Περίπου 75% των συμμετασχόντων στην έρευνα δήλωσε ότι επιθυμούσε να προσφέρει εθελοντική εργασία ή χρόνο για να βοηθήσει τις οικογένειες των θυμάτων. Τα περισσότερα άτομα απάντησαν ότι οι γιορτές δεν είναι απλά προσωπική υπόθεση, αλλά γεγονός συλλογικής εμβέλειας, σχετιζόμενο ψυχολογικά με την τρομοκρατική επίθεση.

Πορεία νοηματοδότησης

Τα ερευνητικά δεδομένα από τη σκοπιά της οικογένειας και της κοινωνίας καταδεικνύουν μια νέα τάση του σύγχρονου ανθρώπου: να νοηματοδοτήσει είτε τις παλιές και καθιερωμένες ρουτίνες του είτε τις νέες - ενίοτε τρομακτικές και ανεξέλεγκτες - εμπειρίες. Η ανάγκη της οργάνωσης του χαοτικού - εσωτερικά και εξωτερικά - περιβάλλοντος καθώς και η επιθυμία συναισθηματικής επένδυσης στην ίδια τη ζωή αποτελούν τις κινητήριες δυνάμεις που ωθούν το άτομο στην εύρεση νοημάτων που έχουν προσωπική σημασία.

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές και λαϊκή λατρεία Βrno:12/10/2010**Αντιστοιχίες Αρχαίας Ελληνικής και νεοελληνικής λαϊκής λατρείας**

Οι άγιοι και οι αρχαίοι θεοί

- 1. Ο Άγιος Νικόλαος αντί Ποσειδώνα**
- 2. Ο Ηλίας αντί του θεού Ηλίου**
- 3. Αγία Βαρβάρα και η Εκάτη**
- 4. Το Άγιο φως**
- 5. Ο Αρχαίος Χάρων και ο νεοελληνικός Χάρος**
- 6. Τα εξωτικά**
- 7. Ο Ανάστα ο Θεός**

Κείμενα:

- 1. Φτύσιμο**
- 2. «Πιάσε Κόκκινο»**
- 3. Ο γάμος**
Πριν από το γάμο: Οι αρραβώνες (το προ του γάμου διάστημα)
- 4. Η ιστορία των καλικατζάρων (Λαϊκή παράδοση)**
- 5. Όταν δέρνουνε τα ξωτικά**
- 6. Οι ονομαστικές γιορτές στους Έλληνες**
- 7. Εθνικές εορτές**

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές και λαϊκή λατρεία Βrno:12/10/2010

Αντιστοιχίες Αρχαίας Ελληνικής και νεοελληνικής λαϊκής λατρείας

Οι άγιοι και οι αρχαίοι θεοί

1. Ο Άγιος Νικόλαος αντί Ποσειδώνα:

Ο Άγιος Νικόλαος που πανηγυρίζει στις 6 του Δεκέμβρη φαίνεται πως διαδέχτηκε τον Ποσειδώνα. Είναι έφορος της θάλασσας και προστάτης των ναυτικών. Σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση ο Άγιος Νικόλαος ήταν κάποιος θαλασσινός караβοκύρης που βαρέθηκε πια από τα συχνά ναυάγια και τις περιπέτειες και τέλος αποφάσισε να εγκαταλείψει τη θάλασσα. Πήρε ένα κουπί και προχωρώντας στα μεσόγεια τους ρωτούσε τι είναι αυτό το πράγμα. Όσο εκείνοι αναγνώριζαν το κουπί, εκείνος απομακρύνονταν από την θάλασσα, πηγαίνοντας στο εσωτερικό. Κάποτε συνάντησε ανθρώπους που δεν είχαν ιδέα από το ναυτικό αυτό εξάρτημα, και στην ερώτηση του απάντησαν ξύλο. Τότε κατάλαβε ότι οι κάτοικοι της περιοχής δεν είχαν σχέση με την θάλασσα και εκεί εγκαταστάθηκε και αγίασε. Η νεοελληνική αυτή παράδοση δεν είναι δημιούργημα της νεότερης εποχής. Τα στοιχεία της βρίσκονται στον αρχαίο μύθο του *εξίλασμού του Οδυσσέα*. Στην Οδύσσεια ο Όμηρος διηγείται ότι ο μάντης Τειρεσίας συμβουλεύει τον Οδυσσέα κατά την επίσκεψη του στον Άδη, αφού εκδικηθεί τους μνηστήρες να πάρει ένα κουπί και να πάει σε ένα τόπο μεσόγειο, όπου οι άνθρωποι δεν γνωρίζουν από θάλασσες, πλοία και κουπιά. Ο τόπος αυτός θα βεβαιωθεί ο Οδυσσέας ότι είναι αυτός που ψάχνει, γιατί θα συναντήσει έναν οδοιπόρο που θα νομίσει το κουπί για φτυάρι. Τότε θα μπήξει το κουπί στη γη, θα θυσιάσει στον Ποσειδώνα και θα συμφιλιωθεί μαζί του. Ο άγιος Νικόλαος παρά την απόφαση του να απομακρυνθεί από την θάλασσα δεν μπορούσε να ξεχάσει τους ναυτικούς που θαλασσοπνίγονται. Γι' αυτό μετά το θάνατο του οπότε κι αγίασε, γυρίζει πάνω από τις θάλασσες για να σώζει τους ναυτικούς που κινδυνεύουν και ζητούν τη βοήθεια του. Ο άγιος Νικόλαος λοιπόν διατηρεί της ιδιότητες και τον χαρακτήρα του Ποσειδώνα.

2. Ο Ηλίας αντί του θεού Ηλίου:

Ο άγιος ή προφήτης Ηλίας που γιορτάζεται στις 20 Ιουλίου, αντικατέστησε το Δία πάνω στις κορφές το βουνών. Ο άγιος Ηλίας είναι ο έφορος της βροχής και των βουνών. Όταν αστραφτεί και βροντάει είναι πάλι κατά της λαϊκές δοξασίες, ο προφήτης Ηλίας που τρέχει στον ουρανό με την άμαξα του και κυνηγά κάποιον δράκοντα ή τον ίδιο το διάβολο. Έχει σαν τρομερό όπλο τον κεραυνό. Αυτό το αρχαίο σύμβολο της εξουσίας του Δία. Ο χριστιανικός προφήτης Ηλίας δεν έχει τόσο άμεση σχέση με το Δια όμως όσο με τον Ήλιο, που ταυτίζετε μαζί του και κατά το όνομα. Ο νεφεληγερέτης Δίας ταυτίζονταν κι αυτός με τον Ήλιο. Σα θεός των καιρικών φαινομένων, λατρεύονταν πάνω στις κορφές, που ήταν οι πιο κατάλληλες τοποθεσίες για τη λατρεία του Δία αλλά και του προφήτη Ηλία. Όπως στην αρχαιότητα γίνονταν θυσίες πάνω στους βωμούς του Δία έτσι και τώρα γίνονται επίσης θυσίες, κυρίως *αλεκτροθυσίες*, στα εκκλησάκια του προφήτη Ηλία.

3. Αγία Βαρβάρα και η Εκάτη:

Η αγία Βαρβάρα, που γιορτάζεται τις 4 Δεκεμβρίου θεωρείται προστάτρια των παιδιών από την ευλογία. Προστάτρια του, επίσης, την έχει το πυροβολικό του Ελληνικού Στρατού. Παρόλο που το εμβόλιο έχει εξαφανίσει την ευλογία, ωστόσο συχνά ξαναζούν τα παλιά λατρευτικά έθιμα. Γι' αυτό το λόγο και εξακολουθούν να

της προσφέρουν μελόπιτα ή κόλλυβα και κολουβόζουμο, που από το όνομα της λέγετε κι αυτό **Βαρβάρα**. Ο τρόπος παρασκευής αυτής της ειδικής προσφοράς έχει πολλά αρχαία στοιχεία. Σε μερικά μέρη της Μικράς Ασίας γειτόνισσες σε σταυροδρόμια πήγαιναν σε αυτά ακριβώς τα κομβικά σημεία η κάθε μια και κάποιο υλικό απαραίτητο προκειμένου να γίνει η Βάρβαρα. Αλλά αυτή η λατρευτική διαδικασία δεν είναι παρά φανερή επιβίωση όμοιας λατρείας που στην αρχαιότητα την προσέφεραν στην κουροτρόφο θεά Εκάτη, που σαν τριοδίτις, όπως ειδικά ονομάζονταν, κάθονταν στις διόδους και στα σταυροδρόμια. Εκεί τις τελευταίες μέρες κάθε μήνα, όταν δηλαδή άρχιζε η νέα σελήνη, οι αρχαίοι αφήναν στα πόδια των αγαλμάτων της και στους βωμούς της, τρόφιμα που λέγονταν **Εκαταία** ή **Εκάτης δείπνα**.

4. Το Άγιο φως:

Οι άποικοι της αρχαίας Ελλάδας, όταν έφευγαν από τις πόλεις τους προς αναζήτηση νέας πατρίδας έπαιρναν από τις εστίες των πατρών θεών τους, το ιερό φως. Το Άγιο φως τους, διαφορετικά, το οποίο με αγωνία το μετέφεραν σε όλο το δρόμο τους, φροντίζοντας να το κρατούν άσβηστο κοντά τους, προστάτη τους και βοηθό τους, για να τους συντροφεύει και για να διώχνει μακριά τους κάθε κακό, να σκέπει και να σώζει τις νέες κατοικίες.

5. Ο Αρχαίος Χάρων και ο νεοελληνικός Χάρος:

Κατά τη νεοελληνική δοξασία τους νεκρούς τους περνά στον Άδη ο Χάρος, ο αρχαίος Χάρων. Σε μερικά μέρη ακόμα και σήμερα τοποθετούν στο λείψανο ένα νόμισμα, που λέγετε **περατίκι**. Αυτό δεν είναι τίποτα άλλο από τον ναύλο που πλήρωναν οι αρχαίοι στον Χάροντα. Αλλού φαντάζονται τον Χάρο σαν ψυχοπομπό που με μαύρο άλογο οδηγεί τους νεκρούς στο κάτω κόσμο κατά αγέλες. Συχνότατα, όμως, ο Χάρος δεν είναι μόνο ο διεκπεραιωτής των νεκρών αλλά και ο αμείλικτος διώκτης των ζωντανών καθώς αφαιρεί ο ίδιος τις ζωές τους.

6. Τα εξωτικά:

Ο λαός πιστεύει και σε μια σειρά ομογενών ξωτικών, τις **Λάμιες**, τις **Στρίγγλες**, τις **Γιαλλούδες** -το όνομα τους προέρχεται από την παιδοπνίχτρα **Γιλλώ**, εκδικητική δαίμονα των αρχαίων, και τις **Ανασκελάδες**. Το όνομα αυτών των τελευταίων προέρχεται από τους **ονοσκελείς** δαίμονες οι οποίοι είχαν ένα **σκέλος όνου**, δηλαδή το ένα πόδι τους γαϊδουρινό. Όλοι αυτοί οι ποικίλοι δαίμονες δεν είναι τίποτε άλλο παρά η επιβίωση αντίστοιχων αρχαίων μύθων.

7. Ο Ανάστα ο Θεός: Η δάφνη του Απόλλωνα στα έθιμα της ανάστασης:

Την Κυριακή των βαΐων το πλήθος υποδέχεται τον Χριστό κρατώντας στα χέρια του τα βάγια των φοινίκων, τα εβραϊκά σύμβολα της θριαμβευτικής υποδοχής ενός νικητή. Στην Ελλάδα όμως η ίδια χριστιανική σκηνή της υποδοχής του Ιησού αναπαριστάνεται κάθε φορά με τους κλάδους ενός άλλου φυτού της Δάφνης. Η δάφνη, ήταν από τα προ Χριστού χρόνια αποκλειστικά ελληνικό, ιερό δέντρο και εξακολουθεί να είναι μέχρι και σήμερα το ειδικό σύμβολο νίκης του νέου θεού. Ένα κλωνάρι δάφνης, στη γιορτή των Σεπτηρίων στους Δελφούς κρατάει στα χέρια του κάθε φορά που, μετά τη δρακοκτονία και τον καθαρισμό του στα θεσσαλικά Τέμπη, ξαναγυρίζει στο ναό ο μικρός νέος που τον διάλεξαν να υποδυθεί και να συμβολίζει τον ίδιο τον θεό Απόλλων, τον πυθοκτόνο, τον άξιο νικητή του φοβερού δράκοντα που ονόμαζαν **πύθωνα**.

Κείμενα:

1. Φτύσιμο

Πολλοί Έλληνες πιστεύουν ότι το «φτύσιμο» διώχνει το διάβολο και τις αναποδιές. Για αυτόν το λόγο όταν κάποιος εξιστορεί δυσάρεστα γεγονότα (θανάτους, ατυχήματα, κ.τ.λ.) οι ακροατές συχνά πυκνά φτύνουν τρεις φορές στον κόρφο τους.

Επίσης πολλές φορές, για να αποτρέψει το κακό μάτι, όταν κάποιος θαυμάζει ένα μωρό ή κάνει κομπλιμέντα, επαναλαμβάνει στο τέλος τρεις φορές «φτου».

2. «Πιάσε Κόκκινο»

Όταν δύο άτομα δουν συγχρόνως το ίδιο πράγμα φωνάζουν «πιάσε κόκκινο»: πρέπει και οι δύο να βρουν ένα κόκκινο αντικείμενο δίπλα τους και να το αγγίξουν για να αποτραπεί το ενδεχόμενο ενός καβγά. Επίσης οι Έλληνες πιστεύουν πως, όταν δύο άνθρωποι ξεστομίζουν αναπάντεχα την ίδια λέξη, προοιωνίζεται καβγάς.

3. Ο γάμος

Πριν από το γάμο: Οι αρραβώνες (το προ του γάμου διάστημα)

Οι αρραβώνες γίνονταν με συμφωνία των γονέων, οι μελλονύμφοι δεν έπρεπε να ιδωθούν από τους αρραβώνες μέχρι το γάμο. Η επικύρωση του γεγονότος γινόταν με την αλλαγή των δαχτυλιδιών (συνήθως από το νονό της νύφης) στο σπίτι της νύφης παρουσία του ιερέα (όχι απαραίτητα). Το τραπέζι σ' αυτήν την περίπτωση διακοσμούταν με τριαντάφυλλα και βασιλικό, καθώς και μ' ένα πιάτο γεμάτο ρύζι και κουφέτα. Η εβδομάδα πριν το γάμο ήταν γεμάτη με έθιμα και εκδηλώσεις που προετοίμαζαν για το μεγάλο γεγονός, την ένωση των δυο μελλονύμφων. Την Τετάρτη πήγαιναν συγγενείς του γαμπρού στο σπίτι της νύφης με μια μπουγάτσα με σουσάμι και διάφορα σχέδια πάνω, μάλιστα, ρίχνανε καθοδόν μια τουφεκιά για το ξεκίνημα του γάμου. Τη Πέμπτη από το σπίτι του γαμπρού και πάλι συγγενείς του πήγαιναν να μαζέψουν ξύλα για να μαγειρέψουν τα φαγητά του γάμου. Στο σπίτι της νύφης την ίδια μέρα ετοίμαζαν τα προικιά, τα οποία τα έπαιρναν συγγενείς του γαμπρού και σχεδόν όλο το χωριό και τα μετέφεραν στο σπίτι του. Το Σάββατο το βράδυ άρχιζε ο γάμος στο σπίτι του γαμπρού με παραδοσιακή μουσική. Την Κυριακή είχαν όργανα και στο σπίτι της νύφης όπως και τραπέζι σε όλους τους καλεσμένους της. Παράλληλα άρχιζαν να τη στολίζουν τραγουδώντας το χωρισμό της από τη μάνα. Μετά το μεσημέρι της Κυριακής φεύγανε από το σπίτι του γαμπρού για να πάνε στο σπίτι της νύφης όλοι μαζί, με πρώτο το Βλάμη κρατώντας το μπαϊράκι και χορεύοντας. Οι γονείς έβγαζαν τη νύφη ως την πόρτα του σπιτιού τους με το που έφτανε ο γαμπρός ο οποίος τη φιλούσε και τη κερνούσε ένα κόσμημα. Στη συνέχεια φεύγανε για την εκκλησία. Μπροστά πήγαινε ο γαμπρός με τους γονείς του πιο πίσω ακολουθούσε η νύφη με τους δικούς της γονείς και τελευταίοι όλοι οι καλεσμένοι έως την εκκλησία. Μετά το μυστήριο ακολουθούσε χορός έξω από την εκκλησία όπου χόρευαν οι κουμπάροι, οι νεόνυμφοι και τα συμπεθέρια. Με το τέλος του χορού γυρνούσαν στο σπίτι του γαμπρού, εδώ η πεθερά κερνούσε τη νύφη μέλι και καρύδι. Εντωμεταξύ συνεχίζονταν το γλέντι όλο το βράδυ και όλη τη Δευτέρα καθώς οι καλεσμένοι έφερναν το κανίσκι (αρνί ψητό ή χέλι και κρασί), ουσιαστικά ο γάμος τελείωνε την Τρίτη το πρωί.

4. Η ιστορία των καλικατζάρων (Λαϊκή παράδοση)

Μια παλιά ιστορία λέει πως μια γυναίκα αφού ετοίμασε, παραμονές των Χριστουγέννων, τα γλυκά της, βασιλόπιτες, κουραμπιέδες και μελομακάρονα, είδε από το παράθυρο πως ξημέρωσε. Όμως, είχε ξεγελαστεί από το φεγγάρι, γιατί όπως λένε: *«του Γενάρη το φεγγάρι παρά λίγο να 'ναι μέρα».*

Έτρεξε λοιπόν και ξύπνησε τα παιδιά της για να τα στείλει με τα γλυκά για ψήσιμο στο φούρνο. Τα παιδιά σηκώθηκαν πρόθυμα, πήρε το καθένα από ένα ταψί και ξεκίνησαν για το φούρνο. Όμως, η αυγή αργούσε να έρθει και ξαφνικά μέσα από τα κοντινά στενά ακούστηκαν αγριοφωνάρες και δυνατά γέλια. Σε ελάχιστο χρόνο ο δρόμος γέμισε με καλικαντζαράκια. Άρπαξαν τα παιδιά, τους πέταξαν ό, τι κρατούσαν και άρχισαν έναν τρελό χορό χτυπώντας τα ταψιά και φωνάζοντας:

«Ω! στραβά ταψιά, με τα ψεύτικα ψωμιά, άλλα με τα άσχημα, πηδάτε βρε μπαγάσικα».

Την ώρα που λάλησε ο πρώτος πετεινός, εξαντλημένα τα καλικαντζαράκια άφησαν τα ταγιά στα κεραμίδια ενός σπιτιού κι άρχισαν να φεύγουν τρέχοντας με στριγκλίες και γέλια, βγάζοντας έξω τις γλώσσες τους που ήταν κατακόκκινες σαν τις γλώσσες της φωτιάς και κουνώντας τις ουρές τους εδώ κι εκεί.

Όταν ξημέρωσε και βγήκαν οι άνθρωποι να πάνε στις δουλειές τους, βρήκαν στο δρόμο τα τρία παιδιά μισολιπόθυμα, χωρίς να έχουν δυνάμεις για να σηκωθούν. Τα κούνησαν, τα ράντισαν με αγιασμό και όταν συνήλθαν, διηγήθηκαν τι τους είχαν κάνει τα καλικαντζαράκια. Γι' αυτό όλοι φοβόντουσαν να βγουν έξω από τα σπίτια τους πριν ξημερώσει, όλο το Δωδεκαήμερο.

5. Όταν δέρνουνε τα ξωτικά

Η ιστορία αυτή έλαβε χώρα τη δεκαετία του τριάντα στο χωριό μου. Έμενε τότε εδώ ο Μ. ο οποίος ήταν νέος και αγαπούσε πολύ τα ζώα του, ιδιαίτερα τα δυο του άλογα. Τα άλογα αυτά τα χρησιμοποιούσε στις αγροτικές του εργασίες. Ήταν συνήθειο σ' εκείνα τα μέρη να βγάζουν τα ζώα τα βράδια στα λιβάδια όπου τα 'δεναν. Αυτά βόσκανε εδώ και κοιμόντουσαν. Ένα βράδυ καλοκαιριού ο Μ είχε βγάλει τα δύο ζώα του και τα είχε δέσει σε μια περιοχή έξω από το χωριό επονομαζόμενη **Καλογερότρυπες** λόγω του ότι εκεί είχε κάτι μικρές σπηλιές από άργιλο στις οποίες πιστεύονταν πως κατοικούσαν ερημίτες, μοναχοί τα χρόνια τα παλιά. Να σημειώσω εδώ ότι ο συγκεκριμένος άνθρωπος ήταν ένας μέγας άπιστος που δεν πίστευε ούτε σε θεούς, ούτε σε δαιμόνους, ούτε και σε φαντάσματα, ήταν από τους λίγους τότε κομμουνιστές του χωριού. Πάει λοιπόν τα άλογα στην τοποθεσία αυτή, τα δένει, αράζει κι αυτός από δίπλα τους και τον παίρνει ο ύπνος. Πριν κοιμηθεί, είχε δει να περνάν από κει και άλλοι χωριανοί, φίλοι του που πήγαιναν κι αυτοί τα ζώα τους λίγο παρακάτω. Και κοιμάται λοιπόν. Οπότε σε κάποια φάση μέσα στη βαθεία νύχτα ξυπνάει νοιώθοντας ότι τον δέρνουν, τον σπάνε στο ξύλο. Δεν μπορεί να κουνηθεί, νοιώθει παραλυμμένος και το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να ανοίξει τα μάτια και να δει, στο φως του φεγγαριού, δυο φοβερές γυναίκες πανύψηλες και με απαίσιο μορφασμό στο πρόσωπο τους να τον δέρνουν αλύπητα. Βεβαίως, όσο έβλεπε αυτό που έβλεπε και που καλύτερα να μην το έβλεπε, ένοιωθε και τις ξυλιές που πέφτανε στο δύστυχο κορμί του. Τον είχανε σαπίσει! Τελικά αφού του ρίξανε ένα βρωμόξυλο, χαθήκανε με μιας και αυτός ένιωσε ότι μπορούσε και πάλι να κινηθεί τα μέλη του. Σηκώνεται κουτσά στραβά και πηγαίνει να συναντήσει τους συγχωριανούς του. Τους βρίσκει και τους λέει την ιστορία του. Αυτοί δεν ξέρουν τι να πουν. Άντε να πιστέψεις τώρα μια τέτοια παράλογη ιστορία. Και όμως οι ξυλιές φαίνονταν καθαρά πάνω στο σώμα του. Και από μπρος και από πίσω είχε σημάδια σαν να τον είχαν δείρει με ραβδιές. Ένας φίλος τον ρώτησε μήπως τον χτύπησαν τίποτα αλήτες και ντρεπόταν να το πει (δεδομένου ότι ο Μ. ήταν ψηλός και πολύ γεροδεμένος) και έφτιαξε αυτή την ιστορία για δικαιολογία. Αυτός τότε τους ρώτησε πώς ήταν δυνατό να γίνει τέτοιος καυγάς χωρίς να τον ακούσουν αυτοί που είχαν δέσει τα ζώα τους και κοιμόνταν λίγες δεκάδες μέτρα παρακάτω και κυρίως πώς και δεν άκουσαν τα άλογά του να χλιμιντρίζουν γιατί τα ζώα θα είχαν ταραχτεί, βέβαια, από έναν καυγά και θα εκδηλώνονταν. Και πράγματι, ούτε αυτοί είχαν ακούσει τίποτα, ούτε τα δύο άλογα είχαν εκδηλώσει την παραμικρή ταραχή όση ώρα δέρνανε τον αφέντη τους. Έκτοτε η ιστορία έγινε γνωστή στο χωριό και πολύς κόσμος είδε τα σημάδια στο κορμί του Μ. Ο ίδιος δεν έχανε την ευκαιρία να αφηγηθεί τη φοβερή του περιπέτεια, τονίζοντας πάντα ως συμπέρασμα ότι επρόκειτο περί ξωτικών τα οποία περιέγραφε ως ψηλές γυναίκες, με άσχημη έκφραση και μακριά μαλλιά με το κορμί τους ντυμένο με πολύ φαρδιά άσπρα φορέματα, ριγμένα πάνω τους σαν τσουβάλια.

6. Οι ονομαστικές γιορτές στους Έλληνες

Στην Ελλάδα, οι ονομαστικές γιορτές τιμώνται συχνά περισσότερο από τα γενέθλια. Τα παιδιά συνήθως παίρνουν το όνομα του προστάτη αγίου της περιοχής τους, ενώ ο μεγαλύτερος σε ηλικία γιος ή αντίστοιχα η μεγαλύτερη σε ηλικία κόρη παίρνουν το όνομα ενός από τους δυο παππούδες ή γιαγιάδες τους. Εξαιτίας αυτής της παράδοσης, πολλές φορές θα συναντήσετε ξαδέρφια με το ίδιο όνομα. Η ονομαστική εορτή είναι η ημέρα όπου τιμάται ο άγιος/η αγία του οποίου/της οποίας φέρει το όνομα κάθε άτομο. Αποτελεί παράδοση στην Ελλάδα ο λαμπρός εορτασμός της ονομαστικής εορτής. Τη μέρα αυτή η οικογένεια παραθέτει μεγάλο τραπέζι σε συγγενείς και φίλους και τα ποτά ρέουν άφθονα. Πάντως, δε στέλνονται προσκλήσεις. Οι φίλοι και οι συγγενείς είναι αυτονόητο πως θα τιμήσουν τον εορταζόμενο με μια επίσκεψη, ακόμα και αν είναι για λίγη ώρα, επειδή ίσως έχουν να επισκεφθούν και άλλα άτομα που έχουν την ονομαστική τους εορτή την ίδια μέρα. Όσοι φίλοι και γνωστοί δε μπορούν να παρευρεθούν στο εορταστικό τραπέζι, τηλεφωνούν για να ευχηθούν *Χρόνια Πολλά*. Πολλοί αλλοδαποί φίλοι της οικογένειας αρκετές φορές δεν είναι σίγουροι σχετικά με το, εάν μπορούν να παρευρεθούν, αλλά η ελληνική παράδοση επιτάσσει πως όλοι είναι ευπρόσδεκτοι και ο εορταζόμενος/η εορταζόμενη θα εκτιμήσει δεόντως την παρουσία τους. Σύμφωνα με το τυπικό μέρος της όλης διαδικασίας, οι επισκέπτες προσφέρουν δώρα στον εορταζόμενο, που δεν είναι αναγκαίο να είναι ακριβά. Δεν είναι πολλοί οι Έλληνες που γιορτάζουν με ιδιαίτερο τρόπο τα γενέθλια τους, παρόλα αυτά η δυτική επιρροή γίνεται όλο και πιο εμφανής. Είναι κυρίως οι μικρότεροι σε ηλικία που διοργανώνουν πάρτυ γενεθλίων. Πάντως, παρά τη συνεχώς αυξανόμενη τάση λαμπερού εορτασμού των γενεθλίων, η σημασία των ονομαστικών εορτών παραμένει υψηλή.

7. Εθνικές εορτές

Μάρτιος

8: Ημέρα της γυναίκας

25: Ελληνική Επανάσταση

Απρίλιος

6: Ολυμπιακή Ημέρα

7: Παγκόσμια ημέρα υγείας

Μάιος

1: Εργατική Πρωτομαγιά

5: Ημέρα της Ευρώπης

8: Ημέρα Ερυθρού Σταυρού

2η Κυριακή: Γιορτή της μητέρας

Ιούνιος

5: Παγκόσμια Ημέρα Περιβάλλοντος

Ιούλιος

20: Επέτειος Τουρκικής Εισβολής

Οκτώβριος

24: Ημέρα του Ο.Η.Ε

28: Επέτειος του ΟΧΙ

31: Ημέρα Αποταμίευσης

Νοέμβριος

17: Πολυτεχνείο

Δεκέμβριος

10: Ημέρα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

11: Ημέρα του Παιδιού

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές

19-10-2010

Ο μήνας Σεπτέμβριος

Γενικά

Οι σημαντικότερες γιορτές του Σεπτεμβρίου - Ήθη και έθιμα-παραδόσεις

α) Πρώτη Σεπτεμβρίου- του Αγίου Συμεών

β) Τα γενέθλια της Παναγίας (8 Σεπτεμβρίου)

γ) Η Ύψωση του Τιμίου Σταυρού (14 Σεπτεμβρίου)

Γενικά-ιστορικά

1. Ήθη και έθιμα

2. Η ιστορία του Τιμίου Σταυρού και του βασιλικού

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές**19-10-2010****Ο μήνας Σεπτέμβριος****Γενικά:**

Ο Σεπτέμβριος είναι ο ένατος μήνας του χρόνου και ο πρώτος μήνας του φθινοπώρου. Πήρε το όνομα του απ' το ρωμαϊκό septem = επτά, επειδή το μέτρημα του χρόνου στους Ρωμαίους άρχιζε απ' το Μάρτη κι έτσι ο Σεπτέμβρης ήταν ο έβδομος στη σειρά των μηνών. Αντίστοιχος του στην αρχαία Ελλάδα ήταν ο Αττικός «Βοηδοδρομιώνας». Επίσης, στους βυζαντινούς χρόνους, ο Σεπτέμβρης ήταν ο πρώτος μήνας του χρόνου. Η ορθόδοξη μάλιστα εκκλησία γιορτάζει την 1^η Σεπτέμβρη σαν αρχή του εκκλησιαστικού έτους. Η λαϊκή παράδοση έδωσε στο Σεπτέμβρη διάφορα ονόματα, που ανταποκρίνονται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του μήνα αυτού. Μερικά από αυτά είναι: *Σέμπρης*, *Χινόπωρος*, *Σεπτέβρης*, *Σεπτέμπρης* ή *Θεσέμπρης* και *Πετμεζάς*. Επίσης ονοματίζεται ο Σεπτέμβριος από τις γιορτές που συναντάμε σ' αυτόν Σταυρός, *Σταυριάτης* ή *Αι Νικήτας*, αλλά και *Τρυγητής* λόγω του τρύγου ή *Σποριάρης* λόγω της προετοιμασίας για τη σπορά. Στο μήνα Σεπτέμβριο ο λαός έχει δώσει και την ονομασία *Ορτυκολόγος*, που πηγάζει από το γεγονός ότι τον μήνα αυτό γίνεται το κυνήγι ορτυκιού.

Με το Σεπτέμβρη μπαίνουμε στο φθινόπωρο. Το μήνα αυτό γίνεται το όργωμα και η σπορά της γης. Το σιτάρι, το κριθάρι, τα λαχανικά, όλα σχεδόν σπέρνονται και φυτεύονται αυτή την εποχή. Παράλληλα γίνεται τον ίδιο καιρό η συγκομιδή άλλων προϊόντων και κυρίως ο τρύγος των αμπελιών. Ο Σεπτέμβριος είναι, πράγματι, ο ένας από τους δύο μήνες του έτους που οι γεωργοί βρίσκονται σε κατάσταση εγρήγορσης. Ο δεύτερος μήνας παρόμοια έκτακτης κατάστασης είναι ο Ιούνιος, όπου οι γεωργοί θερίζουν τα σπαρτά. Αυτό βέβαια δεν ισχύει σήμερα που υπάρχουν μηχανήματα τα οποία δεν είχαν οι γεωργοί στην διάθεση τους στο παρελθόν. Έτσι παλιότερα την συγκομιδή των σταφυλιών, ακολουθούσε το «*πάτημα*» με τα πόδια στα πατητήρια, ώστε να βγει ο «*μούστος*» που έμπαινε σε βαρέλια για να γίνει κρασί. Ο τρύγος στην αρχαιότητα ήταν ένα γεγονός στο οποίο οφείλονταν οι πολλές γιορτές προς τιμή του θεού Διονύσου, που λάμβαναν μέρος σε διάφορες Ελληνικές πόλεις, την εποχή εκείνη. Ιδιαίτερα λαμπρές ήταν οι γιορτές στο νησί της Νάξου, το οποίο θεωρούνταν από αρκετούς γενέτειρα του θεού.

Οι σημαντικότερες γιορτές είναι: του Αγίου Συμεών την 1^η Σεπτεμβρίου, των γενεθλίων της Παναγίας στις 8 Σεπτεμβρίου και της Ύψωσης του Τιμίου Σταυρού στις 14 Σεπτεμβρίου. Τέλος το μήνα αυτό απαγορεύονται οι γάμοι, γιατί τρυγάνε τα σταφύλια και ο Σεπτέμβριος, ο τρυγητής, *τρυγάει* κι αυτός και οι γάμοι αποτυγχάνουν, οδηγούνται σε διαζύγια ή σε θάνατο του ενός από τους δύο.

Οι σημαντικότερες γιορτές του Σεπτεμβρίου - Ήθη και έθιμα-παραδόσεις**α) Πρώτη Σεπτεμβρίου- του Αγίου Συμεών**

Ο Σεπτέμβριος επειδή θεωρούνταν στους βυζαντινούς χρόνους, όπως προαναφέρθηκε, ο πρώτος μήνας του έτους η πρώτη Σεπτεμβρίου γιορταζόταν ως πρωτοχρονιά. Από το γεγονός αυτό, πηγάζουν διάφορα έθιμα, ορισμένα απ' τα οποία έχουν επιβιώσει ως τις μέρες μας. Ένα από τα έθιμα αυτά ήταν το κρέμασμα καρπών και κλαδιών ροδιάς σε διάφορα σημεία του σπιτιού. Το σπάσιμο των ροδιών, όπως και στις μέρες μας, θεωρούνταν φορέας τύχης και ευτυχίας προς όλα τα μέλη της οικογένειας. Ένα άλλο έθιμο του Σεπτέμβρη ήταν το ράντισμα των σπιτιών, των

καλλιεργείων και των ζώων με νερό που έπαιρνε από το πηγάδι ή την βρύση η μητέρα της οικογένειας, την πρώτη του μηνός, πριν ανατείλει ο ήλιος. Από το νερό αυτό έπιναν και οι άνθρωποι, θεωρώντας ότι έτσι θα είχαν υγεία και θα γλύτωναν από τον χάρο, ο οποίος εκείνη την ημέρα συμπληρώνει τους καταλόγους κατά το έθιμο με όσους θα πάρει την χροιά εκείνη. Για τον λόγο αυτό, σε ορισμένες περιοχές, ονομάζουν αυτό το νερό «αθάνατο νερό». Στο νησί Κω το πρωί της πρώτης Σεπτεμβρίου, αγόρια και κορίτσια παίρνουν νερό από 40 κύματα στην παραλία και ραντίζουν μ' αυτό το νερό τα ρούχα τους, αφού προηγουμένως το κρεμάσουν για λίγο στο εικονοστάσι, για να μην τα καταστρέψει ο σκόρος και τις γωνίες του σπιτιού για να γλιτώνουν από τα ποντίκια και τη γλωσσοφαγιά των άλλων.

Την ίδια ημερομηνία (1^η Σεπτεμβρίου) γιορτάζεται και ο Άγιος Συμεών τον οποίο τιμούν οι έγκυες γυναίκες καθώς δεν κάνουν καμία δουλειά αυτή τη μέρα για να μη γεννηθεί το παιδί «σημειωμένο», ελαττωματικό δηλαδή με προβλήματα υγείας. Άλλοι πιστεύουν πως οι άνθρωποι που γεννιούνται την πρώτη Σεπτεμβρίου είναι «σημειωμένοι» δηλαδή παρουσιάζουν ελαττώματα, είναι στρεψόδικοι, ιδιότροποι, φιλάρεσκοι και άλλα.

β) Τα γενέθλια της Παναγίας (8 Σεπτεμβρίου)

Η 8η Σεπτεμβρίου είναι αφιερωμένη στα γενέθλια της Παναγίας. Στις εκκλησίες όλης της χώρας τελείται Θεία Λειτουργία, ενώ σε πολλές από αυτές, ακολουθεί περιφορά της εικόνας και πανηγύρι. Σε κάποια Ελληνικά χωριά, την ημέρα εκείνη, οι Χριστιανοί πηγαίνουν στην εκκλησία σταφύλια για να τα ευλογήσει ο ιερέας.

γ) Η Ύψωση του Τιμίου Σταυρού (14 Σεπτεμβρίου)

Γενικά-ιστορικά

Το έτος 326 η Αγία Ελένη πήγε στην Ιερουσαλήμ για να προσκυνήσει τους Αγίους Τόπους και να ευχαριστήσει τον Θεό για τους θριάμβους του γιου της Μεγάλου Κωνσταντίνου. Εκεί άρχισε έρευνες για την ανεύρεση του Τιμίου Σταυρού. Επάνω στο Γολγοθά υπήρχε ένας ειδωλολατρικός ναός της θεάς Αφροδίτης, τον οποίο γκρέμισε και άρχισε τις ανασκαφές. Σε κάποιο σημείο βρέθηκαν τρεις σταυροί, κανείς ωστόσο δεν μπορούσε να πει ποιος από τους τρεις ήταν αυτός πάνω στον οποίο είχε σταυρωθεί ο Χριστός. Τότε ο επίσκοπος Ιεροσολύμων Μακάριος με αρκετούς ιερείς, αφού έκαναν δέηση, άγγιξε στους σταυρούς στο σώμα μιας ευσεβούς γυναίκας που είχε πεθάνει. Όταν ήλθε η σειρά και άγγιξε τον τρίτο σταυρό, που ήταν του Χριστού, η γυναίκα αμέσως αναστήθηκε. Η είδηση διαδόθηκε σαν αστραπή σε όλα τα μέρη της Ιερουσαλήμ οπότε πλήθη πιστών άρχισαν να συρρέουν για να αγγίξουν το Τιμίο Ξύλο. Επειδή όμως συνέβησαν πολλά δυστυχήματα από το συνωστισμό, ύψωσαν τον Τιμίο Σταυρό μέσα στο ναό σε μέρος ψηλό, για να μπορέσουν να τον δουν και να τον προσκυνήσουν όλοι. Αυτή την ύψωση καθιέρωσαν οι Πατέρες της εκκλησίας να την γιορτάζουμε στις 14 Σεπτεμβρίου. Η μέρα έχει καθιερωθεί ως αυστηρή μονοήμερη αλάδωτη νηστεία εκτός αν συμπέσει την Κυριακή, οπότε καταλύεται λάδι.

Στα γεγονότα γύρω από την ανεύρεση και την ύψωση του Τιμίου Σταυρού αναφέρονται πολλοί από τους ιστορικούς της πρωτοβυζαντινής περιόδου όπως οι : Σωκράτης, Σωζόμενος Θεοδώρητος, Ρουφίνος και Αμβρόσιος. Σύμφωνα λοιπόν με τις ιστορικές μαρτυρίες, ο Αυτοκράτορας Αδριανός είχε κτίσει πάνω στον τάφο του Χριστού ειδωλολατρικό ναό αφιερωμένο στην Αφροδίτη. Η Αγία Ελένη γνωρίζοντας αυτήν την παράδοση γκρέμισε το ναό και κάτω από τα θεμέλια του βρήκε τρεις σταυρούς. Η πιστοποίηση του σταυρού του Χριστού έγινε μέσω του θαύματος όπως προαναφέρθηκε. Ακόμη τρεις αιώνες μετά την πρώτη ύψωση του Τιμίου Σταυρού ο Αυτοκράτορας Ηράκλειος τον ύψωσε για δεύτερη φορά όταν τον επανέφερε στα χέρια των Ορθοδόξων μετά από δεκατέσσερα χρόνια κατοχής του από τους Πέρσες.

1. Ήθη και έθιμα

Η μεγαλύτερη χριστιανική γιορτή το μήνα Σεπτέμβριο είναι της υψώσεως του Τίμιου Σταυρού, στις 14 του μηνός. Στις εκκλησίες μοιράζονται την ημέρα αυτή κλωνάρια βασιλικού, επειδή κατά την παράδοση είχαν φυτρώσει βασιλικοί στο σημείο που βρέθηκε ο σταυρός του Ιησού Χριστού. Τα κλωνάρια αυτά του βασιλικού ονομάζονται *Σταυρολούλουδα* και φυλάγονται στα εικονοστάσια των σπιτιών. Σε κάποιες περιοχές, όπως στη Σίφνο, ανάβουν φωτιές και πηδούν τρεις φορές πάνω από αυτές. Στις φωτιές αυτές καίγεται και το πρωτομαγιάτικο στεφάνι που έχει φυλαχτεί από τον Μάιο. Στην Σκύρο, φτιάχνουν κόλλυβα, όχι υπέρ αναπαύσεως των ψυχών, αλλά υπέρ υγείας των ζωντανών και κυρίως των παιδιών. Είναι η μοναδική ημέρα που φτιάχνονται κόλλυβα για τους ζωντανούς. Σε ορισμένα μέρη, οι ιερείς, γυρνούν από σπίτι σε σπίτι και ευλογούν ανθρώπους, ζώα και φυτά. Αλλού μεταφέρουν σπόρους στην εκκλησία, οι οποίοι ευλογούνται κατά την διάρκεια της Θείας Λειτουργίας, έτσι ώστε η σοδιά των γεωργών να είναι καλή. Ακόμη σε ορισμένα χωριά, οι νοικοκυρές φτιάχνουν ζυμάρι με νερό και αλεύρι, το βάζουν σε ένα δοχείο και από πάνω του τοποθετούν ένα κλωνάρι βασιλικό, από αυτό που έχει μοιραστεί στην εκκλησία. Την επόμενη μέρα η ζύμη αυτή έχει γίνει προζύμι με το οποίο πρώτα από όλα φτιάχνουν άρτο ή πρόσφορο και το πηγαίνουν στην εκκλησία. Από τη γιορτή της ύψωσης του Τίμιου Σταυρού στις 14 Σεπτεμβρίου ο Σεπτέμβριος, όπως προαναφέρθηκε, λέγεται και *Σταυρίτης*. Η μέρα αυτή υπολογίζονταν ως αρχή ή τέλος της μισθώσεως των βοσκών, των χωραφιών, των υπηρετών, των εργατών και άλλων. Επίσης οι ναυτικοί σταματούσαν τα μακρινά ταξίδια και οι γεωργοί άρχιζαν τις προετοιμασίες για τη σπορά όπως λέει και η σχετική παροιμία: *«Του Σταυρού σταύρωνε και σπέρνε. Του Σταυρού, σταύρωνε και δένε»*

2. Η ιστορία του Τίμιου Σταυρού και του βασιλικού

Γνωρίζουμε πως τον Χριστό τον σταύρωσαν. Τον κάρφωσαν δηλαδή πάνω σ' ένα ξύλινο σταυρό, κι εκεί ξεψύχησε. Τον ξύλινο σταυρό οι Χριστιανοί τον έθαψαν βαθιά στο χώμα για να μην τον βρουν οι ειδωλολάτρες και τον μολύνουν. Έτσι, ο Τίμιος Σταυρός έμεινε χρόνια πολλά θαμμένος μέσα στη γη. Όταν έπειτα από καιρό επικράτησε ο Χριστιανισμός, η Αγία Ελένη αποφάσισε να βρει και να ξεθάψει τον Τίμιο Σταυρό και να τον στήσει μέσα στην εκκλησία στα Ιεροσόλυμα για να τον προσκυνούν οι Χριστιανοί. Πήγε λοιπόν η ίδια στα Ιεροσόλυμα και ζήτησε να μάθει σε ποιο μέρος ήταν θαμμένος ο Σταυρός. Όμως κανένας Χριστιανός δεν ήξερε να της πει. Εκείνοι που πριν από πολλά χρόνια τον είχαν θάψει βαθιά στο χώμα, είχαν πια πεθάνει. Έβαλε λοιπόν η Αγία Ελένη χιλιάδες εργάτες κι άρχισαν να σκάβουν όλα τα χωράφια εκεί γύρω. Είχε ακλόνητη πίστη πως κάπου θα τον έβρισκε. Πολλούς μήνες δούλευαν οι εργάτες χωρίς αποτέλεσμα. Κάποια μέρα, καθώς η Αγία Ελένη βάδιζε μέσα σ' ένα χωράφι, πάτησε ένα χορτάρι και αμέσως μια γλυκιά μυρωδιά γέμισε τον αέρα. «Τι ωραία μυρωδιά είναι αυτή», είπε από μέσα της η Αγία Ελένη. Καθώς κοίταζε γύρω της έσκυψε κι έκοψε ένα κλαδάκι απ' το φυτό που πάτησε, το μύρισε και τότε κατάλαβε πως το χορτάρι εκείνο ήταν που σκορπούσε την ευωδιά. Μειμιάς ο νους της φωτίστηκε, φώναξε έναν εργάτη και του είπε να σκάψει σ' εκείνο το μέρος. Και τότε έγινε το θαύμα ο εργάτης βρήκε εκεί τον Τίμιο Σταυρό όπου επάνω ξεψύχησε ο Χριστός. Από εκείνη τη στιγμή, το μυρωδάτο αυτό φυτό λέγεται βασιλικός, γιατί φύτρωσε στο σημείο που ήταν θαμμένος ο Σταυρός, όπου είχε σταυρωθεί ο βασιλιάς του κόσμου. Γι' αυτό μοιράζουν βασιλικό στις εκκλησίες στη γιορτή της Ύψωσης του Τίμιου Σταυρού, στις 14 Σεπτεμβρίου.

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές

26-10-2010

Ο μήνας Οκτώβριος

Γενικά

- 1. Το έθιμο της Περπερούνας**
- 2. Οι σημαντικότερες γιορτές του Οκτωβρίου- Ήθη και έθιμα-παραδόσεις**
 - α) Του Αγίου Δημητρίου του μυροβλύτης (26 Οκτωβρίου)**
 - 1. Βιογραφικά του Αγίου Δημητρίου:**
 - 2.Ο ναός του Αγίου Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη**
 - 3.Ήθη και έθιμα**

Κείμενα:

- 1. Φ. Βρετάκου:** *Οι δώδεκα μήνες του έτους και οι κυριότεροι εορταί των*, Αθήνα
- 2. Ν.Γ. Πολίτη:** *Παραδόσεις*, τόμος Α, σ.232
- 3. Δ. Λουκάτου:** *Τα φθινοπωρινά*, Αθήνα

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές**26-10-2010****Ο μήνας Οκτώβριος****Γενικά:**

Ο Οκτώβριος είναι ο δέκατος μήνας του χρόνου και ο δεύτερος του φθινοπώρου. Έχει 31 ημέρες και είναι ο πιο κατάλληλος για την καλλιέργεια και τη σπορά των χωραφιών. Ο Οκτώβριος ήταν για τους κατοίκους της Αττικής στην αρχαιότητα ο μήνας *Πυανεσιών*, ο τέταρτος μήνας του αττικού έτους. Ονομάστηκε έτσι από τα ιερά *Πυανέσια* ή *Πυανόσια*, γιορτή προς τιμήν του Απόλλωνα. Η λέξη Πυανεσιών παράγεται από τις πυάνους (κυάμους: κουκιά) + έψειν (έψω=ψήνω, βράζω). Γύρω από τη γιορτή των ιερών Πυανέσιων γνωρίζουμε πως κάθε χρόνο στις 7 Πυανεσιώνα, γιορτή του Απόλλωνα, οι Αθηναίοι έβραζαν κουκιά μαζί με άλλα όσπρια προσφέροντας τα σε κοινή συνεστίαση ευχόμενοι καλή σπορά. Περιέφεραν ακόμα την *Ειρεσειώνη* δηλαδή ένα κλαδί ελιάς στολισμένο με μαλλί γεμάτο από καρπούς, τραγουδώντας κατά τον Πλούταρχο: «*Η Ειρεσειώνη σύκα φέρνει και παχιά ψωμιά και στα βάζα μέλι και λάδι και κρασί δυνατό...*» Άλλες ονομασίες που συναντάμε για τον Οκτώβριο μεταξύ των αρχαίων Ελλήνων αλλά και άλλων λαών είναι: *Ηράσιος* (Λακεδαιμόνιοι), *Ηραίος* (Δελφικοί), *Ερμαίος* (Κρήτες), *Δίος* (Μακεδόνες), *Ερμαίος* (Βιθυνοί), *Θεσμοφόριος* (Σικελοί), *Απογονικός* (Κύπριοι), *Τεβέθ* (Εβραίοι), *Πάνι* (Αιγύπτιοι), *Οκτόμπερ* (Ρωμαίοι), *Λιστοπάδ* (Σλάβοι) *Μπριμέρ* (Γάλλοι Α΄ Δημοκρατία). Κατά το ρωμαϊκό ημερολόγιο ήταν ο 8^{ος} μήνας, γι' αυτό και ονομάστηκε από το λατινικό οκτόμπερ = Οκτώβριος. Ήταν αφιερωμένος στον Άρη και τον παρίσταναν με μορφή κυνηγού, ο οποίος έχει λαγό στα πόδια του, πουλιά πάνω στο κεφάλι του και ένα είδος κάδου κοντά του. Ο ελληνικός λαός του δίνει στον Οκτώβριο τα ονόματα: *Βροχάρης*, *Σποριάτης* ή *Σποριάς* ή *Σπαρτός*, *Μπρουμάρης* (ομιχλώδης, σκοτεινός) και *Παχνιστής* (από την πάχνη που πέφτει στους αγρούς), όπως επίσης *Άη-Δημήτρη* ή *Αηδημητρίτη* και *Αγιοδημητριάτη*, επειδή μας φέρνει την γιορτή του Αγίου Δημητρίου (στις 26) σημαντικό χρονικό ορόσημο για την προετοιμασία του χειμώνα. Τον Οκτώβρη αρχίζει το όργωμα και η σπορά των χωραφιών καθώς και το φύτεμα των «χειμωνιάτικων λαχανικών». Στα νοτιότερα μέρη της χώρας προετοιμάζουν τη γη για τη σπορά μετά τα πρωτοβρόχια του λέγοντας στην Πελοπόννησο, τη Μύκονο, τη Νάξο και αλλού:

-Οκτώβρη, και δεν έσπειρες**Οχτώ σωρούς δεν έκαμες.****-Όποιος σπέρνει τον Οκτώβρη, έχει οκτώ σειρές στ' αλώνι.****-Οκτώβρη και δεν έσπειρες καρπό πολύ δεν παίρνεις.****-Οκτώβρης και δεν έσπειρες, σιτάρι λίγο θα 'χεις.****1. Το έθιμο της Περπερούνας**

Ο Οκτώβρης είναι ο καταλληλότερος μήνας για σπορά. Για να σπείρει ο γεωργός πρέπει πρώτα να βρέξει, τα *πρωτοβρόχια* είναι απαραίτητα για τη σπορά. Αν δε βρέξει όμως τότε θα γίνει λιτανεία. Οι κάτοικοι του χωριού συγκεντρώνονται στην εκκλησία και, αφού διαβάσει ο παπάς ειδική ευχή, παίρνουν τις εικόνες και ξεχύνονται στον κάμπο, με τον παπά επικεφαλής να ψέλνει. Με τη λιτανεία-προσευχή στο Θεό, οι αγρότες παρακαλούν το Θεό για να φέρει βροχή. Δίπλα στις λιτανείες και τις προσευχές υπάρχει ένα μαγικό έθιμο ιδιαίτερα διαδεδομένο αυτό της «**Περπερούνας**» που έχει σκοπό όχι να παρακαλέσει -όπως στην περίπτωση της

λιτανείας-το Θεό, αλλά να τον εξαναγκάσει με μαγικό τρόπο σε βοήθεια. Αυτά τα έθιμα έχουν σκοπό να προκαλέσουν βροχή με μαγικό τρόπο (μαγεία). Η Περπερούνα ή Περπερού ή Πιρπιρού είναι ένα έθιμο που το κάνουν τα κορίτσια. Διαλέγουν ένα κοριτσάκι 8-10 ετών, συνήθως φτωχό ή ορφανό, και το στολίζουν με λουλούδια και πρασινάδα. Η πρασινάδα χρησιμεύει -όπως λένε στο Δρυμό της Μακεδονίας, ένα χωριό έξω από τη Θεσσαλονίκη- «για να πρασινίσει ο κάμπος σαν τη Πιρπιρού». Όλη η παρέα των κοριτσιών, με την Πιρπιρού στη μέση, φτάνει σε σπίτι και τραγουδά το τραγουδάκι της Περπερούνας. Στο Δρυμό λένε:

**«Πιρπιρού, δροσούλα μου,
παρακάλασε τον Θιο (Θεό)
για να δώσει μια βροχή,
μια βροχή βασιλικιά
δώ στα στάρια, τα κριθάρια
στα λιανά τα παρασπόρια.
Μπάρις-μπάρις του νιρό
Λιούμπις-λιούμπις του κρασί
Κάθι στάχυ κι κιλό
Κάθι κούρβου (στοίβα) κι μιτρό»**

(μπάρις-μπάρις το νιρό= βροχή πολύ δυνατή, μπόρα

λιούμπις-λιούμπις το κρασί= μεγάλη ποσότητα κρασιού)

Μόλις τελειώσει το τραγούδι, η νοικοκυρά του κάθε σπιτιού βγαίνει έξω και χύνει πάνω στο κεφάλι του παιδιού νερό και εύχεται :« Καλή βροχή να δώσει ο Θεός». Έπειτα δίνει ένα νόμισμα στο κοριτσάκι ή ό, τι άλλο έχει «για το καλό». Σε κάποιες περιοχές το έθιμο της Περπερούνας είναι κάπως διαφορετικό. Στον Πόντο λ.χ. αντί για παιδί, για να μην το καταβρέχουν και κρυνώσει το καημένο, ντύνανε μια σκούπα. Έκαναν κάτι σαν σκιάχτρο και το γύριζαν από σπίτι σε σπίτι τραγουδώντας ένα άλλο τραγούδι. Οι νοικοκυρές περιέλουζαν αυτό το σκιάχτρο με νερό και φιλοδωρούσαν τα παιδιά που το κρατούσαν. Εκτός, όμως από το έθιμο της Περπερούνας, στο οποίο-όπως άλλωστε και στη λιτανεία- συμμετείχε όλο το χωριό, καθένας ξεχωριστά κάνει και τα δικά του μαγικά για να προκαλέσει βροχή. Αν για παράδειγμα ο γεωργός (σε περίοδο ανομβρίας βρει στο δρόμο του μια χελώνα, τη γυρίζει ανάσκελα και βάζει πάνω στην κοιλιά της ένα μεγάλο σβόλο χώμα. Η λογική αυτής της πράξης είναι να εξαναγκάσουν τη χελώνα να παρακαλέσει το Θεό να βρέξει, για να λιώσει ο σβόλος και να μπορέσει έτσι να γυρίσει στη θέση της, γιατί αλλιώς θα πεθάνει κάτω από βάρος του σβόλου.

Οι μεγάλες, γνωστές θρησκευτικές γιορτές του μήνα Οκτώβρη είναι οι: α) η γιορτή του Αγίου Διονυσίου του Αρεοπαγίτη πολιούχου της Αθήνας β) η γιορτή του Αγίου Δημητρίου πολιούχου της Θεσσαλονίκης γ) η γιορτή της Αγίας Σκέπης που είναι στις 28 του Οκτώβρη την ίδια μέρα με την εθνική επέτειο του «Όχι».

2. Οι σημαντικότερες γιορτές του Οκτωβρίου- Ήθη και έθιμα-παραδόσεις

α) Του Αγίου Δημητρίου του μυροβλύτη (26 Οκτωβρίου)

1. Βιογραφικά του Αγίου Δημητρίου:

Ο Άγιος Δημήτριος γεννήθηκε στην Θεσσαλονίκη το 260 μ.Χ., οι γονείς του ήταν ευγενείς, ο πατέρας του συγκεκριμένα ήταν Μακεδόνας Στρατηγός της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Ο Άγιος δεν ξεχώριζε μόνο για την ευγενική του καταγωγή, την αρετή του και την ευγένεια της ψυχής του αλλά και για την ικανότητα του στην στρατιωτική τέχνη, που εκείνη την εποχή αποτελούσε πεδίο διάκρισης για τους νέους, έφτασε, μάλιστα, σαν στρατιωτικός στο αξίωμα του Δούκα, ξεπερνώντας την δόξα του πατέρα του. Το 296 μ.Χ. ή σύμφωνα με άλλους μελετητές το 306 μ.Χ. ο Μαξιμιανός, ο τότε Τετράρχης και μετέπειτα Αυτοκράτορας Γαλέριος Μαξιμιανός,

συνέλαβε τον Άγιο Δημήτριο και τον κρατούσε φυλακισμένο σε ένα δημόσιο λουτρό κοντά στο ιπποδρόμιο, επειδή έγινε χριστιανός. Στην Θεσσαλονίκη τον καιρό της σύλληψης του Αγίου Δημητρίου, γινόντουσαν αγώνες στο ιπποδρόμιο για να γιορταστεί η νίκη της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ενάντια στους Σκύθες. Εκεί ο Λυαίος, ένας ειδωλολάτρης παλαιστής, περηφανευόταν για το μέγεθος του σώματος του και την δύναμη του και προκαλούσε τους θεατές του σταδίου να παλέψουν μαζί του. Ο Νέστωρας, ένας νεαρός στρατιώτης που γνώριζε τον Άγιο Δημήτριο τον επισκέφθηκε στην φυλακή και του ζήτησε την ευλογία του για να παλέψει με τον Λυαίο πράγμα που έκανε ο Άγιος. Μέσα στο στάδιο ο Νέστωρας πάλεψε με τον Λυαίο και τον νίκησε. Όταν ο Γαλέριος Μαξιμιανός έμαθε τι είχε συμβεί, διέταξε να σκοτωθεί ο Άγιος Νέστωρας με το ίδιο το ξίφος του έξω από την Χρυσή Πύλη (ή Χρυσή Πόρτα), και να θανατωθεί με λόγχες ο φυλακισμένος στο δημόσιο λουτρό Άγιος Δημήτριος. Γράφουν μάλιστα οι συναξαριστές ότι ο Άγιος Δημήτριος, όπως είχε σηκώσει το δεξί του χέρι, έλαβε τον πρώτο λογχισμό στην δεξιά πλευρά όπως ο Εσταυρωμένος Χριστός.

Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης αναφέρει ότι ο Λούπος, ένας υπηρέτης του Αγίου Δημητρίου, έχρισε το πανωφόρι και το δαχτυλίδι του Αγίου στο μαρτυρικό του αίμα κι έκανε με την βοήθεια του Θεού πολλά θαύματα. Όταν το έμαθε αυτό ο Αυτοκράτορας, διέταξε την σύλληψη του και ο Άγιος Λούπος πέθανε μαρτυρικά στην περιοχή Τριβουνάλιο. Το σώμα του Αγίου Δημητρίου ενταφιάστηκε κρυφά από κάποιους πιστούς Χριστιανούς στον τόπο του μαρτυρίου του. Σ' εκείνο το δημόσιο λουτρό, ξεκίνησε να αναβλύζει μύρο από τον τάφο του Αγίου Δημητρίου κι έτσι ο Άγιος πήρε το προσωνύμιο *Μυροβλύτης*. Μάλιστα όσο περισσότεροι Χριστιανοί έπαιρναν μύρο για ευλογία, τόσο περισσότερο αυτό πλήθαινε αντί να λιγοστεύει. Κάποιος ασκητής από το βουνό Χολομώντα σκανδαλίστηκε όταν άκουσε για το μύρο του Αγίου Δημητρίου και αναρωτιόταν πώς είναι δυνατόν να υπάρχουν τόσοι άλλοι Άγιοι που πέρασαν μεγάλα βασανιστήρια για την Χριστιανική τους Πίστη και να μην είναι κι αυτοί Μυροβλύτες όπως ο Άγιος Δημήτριος. Με την ευλογία του Θεού είδε σε όνειρο ότι βρισκόταν στην Θεσσαλονίκη, στον ναό του Αγίου Δημητρίου. Εκεί παρακάλεσε κάποιον που κρατούσε τα κλειδιά του προσκυνήματος του τάφου να του ανοίξει για να πάρει την ευλογία του. Μπαίνοντας στο κουβούκλιο είδε όλο τον τάφο να 'ναι βρεγμένος από το μύρο και να ευωδιάζει και παρακάλεσε πάλι αυτόν που είχε τα κλειδιά να σκάψουν για να βρουν την πηγή του μύρου. Αφού έσκαψαν πολύ ώρα βρήκαν ένα μάρμαρο που σκέπαζε τον τάφο του Αγίου Δημητρίου και καθώς κατάφεραν με πολύ προσπάθεια να το ανοίξουν, βλέπουν το σώμα του Αγίου να αναβλύζει απ' τις πληγές των κονταριών μύρο. Ήταν τόσο πολύ που βράχθηκε ο φύλακας του τάφου και ο μοναχός, φοβούμενος μην πνιγεί, φώναξε «*Άγιε Δημήτριε βοήθει μοι*». Και τότε ξυπνώντας βλέπει ότι ο ίδιος και τα ράσα του είναι βρεγμένα, θαυματουργικά, με το μύρο του Αγίου Δημητρίου. Έχοντας ζήσει αυτό το θαύμα έφυγε απ' το βουνό που ασκήτευε και κήρυξε στην Θεσσαλονίκη για να μάθουν όλοι οι πιστοί τι είχε ζήσει. Έμεινε εκεί πολλές μέρες προσευχόμενος στον ναό του Αγίου Δημητρίου και κατόπιν επέστρεψε στο τόπο της άσκησης του λέγοντας ότι πραγματικά είναι Μέγας ο Άγιος Δημήτριος. Το 1823 οι Τούρκοι που ήταν αμπαρωμένοι στην Ακρόπολη της Αθήνας ετοίμαζαν τα πυρομαχικά τους για να χτυπήσουν με τα κανόνια τους, τους Έλληνες που βρισκόντουσαν στον ναό του Αγίου Δημητρίου, μα ο Άγιος Δημήτριος έκανε το θαύμα του για να σωθούν οι Χριστιανοί και η πυρίτιδα έσκασε στα χέρια των Τούρκων καταστρέφοντας και τμήμα του μνημείου του Παρθενώνα. Για να θυμούνται αυτό το θαύμα, ο ναός λέγεται από τότε Άγιος Δημήτριος Λουμπαρδιάρης, από την λουμπάρδα δηλαδή το κανόνι των Τούρκων που καταστράφηκε. Ο Άγιος Δημήτριος απεικονίζεται

αγιογραφικά στην εικόνα του καβάλα σε κόκκινο ή καφέ άλογο να σκοτώνει έναν ειδωλόλατρη, τον Λυαίο, όπως ο Άγιος Γεώργιος απεικονίζεται καβάλα σε ένα άσπρο άλογο να σκοτώνει έναν δράκο.

2.Ο ναός του Αγίου Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη

Το 313 μ.Χ. κτίστηκε ένας μικρός ναός αφιερωμένος στον Άγιο Δημήτριο στον τόπο του μαρτυρίου του. Το 324 μ.Χ. χτίστηκε μια μικρή τρίκλιτη βασιλική και το 413 μ.Χ. ο έπαρχος Λεόντιος έκτισε στην ίδια θέση μία μεγάλη βασιλική για να ευχαριστήσει τον Άγιο Δημήτριο για την θεραπεία της αρρώστιας του. Το 1142 ο Αυτοκράτορας Μιχαήλ ο Κομνηνός μετέφερε την εικόνα του Αγίου Δημητρίου από την Θεσσαλονίκη στη Μονή Παντοκράτορος στην Κωνσταντινούπολη. Ο ναός καταστράφηκε και λεηλατήθηκε πολλές φορές. Η τελευταία ήταν το 1917 με την πυρκαγιά που έκαψε το μεγαλύτερο τμήμα της Θεσσαλονίκης. Έτσι ο Άγιος Δημήτριος κάηκε ολοσχερώς. Κάτω απ' το ιερό του Αγίου Δημητρίου, υπάρχουν ακόμη και σήμερα οι κατακόμβες, το λουτρό που έγινε ο τόπος που μαρτύρησε ο Άγιος Δημήτριος. Η μνήμη του Αγίου Δημητρίου τιμάται στις 26 Οκτωβρίου και είναι πολιούχος της Θεσσαλονίκης. Η μνήμη του Αγίου Νέστορα και του Αγίου Λούπου τιμάται στις 27 Οκτωβρίου.

3.Ήθη και έθιμα

Χωρίς αμφιβολία οι Άγιοι Δημήτριος και Γεώργιος είναι για τους Έλληνες από τους σημαντικότερους Αγίους, οι λόγοι είναι πολλοί. Τοποθετημένοι εορτολογικά σε δύο καίριες μέρες του χρόνου, όριζαν μετεωρολογικές μεταβολές και περιόδους και κανόνιζαν τις ασχολίες των κατοίκων, όπως δηλώνεται και από την παρακάτω ρήση: **Τ' Αη-Δημητρίου, μέσα κρεβάτι, / τ' Αη-Γιωργιού έξω κρεβάτι.** Στα βόρεια μέρη, μετά του Αγίου Δημητρίου, οι κτηνοτρόφοι αφήνουν τα βουνά και κατεβάζουν τα κοπάδια τους στα πεδινά μέρη όπου θα ξεχειμωνιάσουν, τα «χειμαδιά», για να τα ξανανεβάσουν μετά τ' Αη-Γιωργιού. Εξάλλου οι δυο αυτοί άγιοι έχουν πολλές ομοιότητες μεταξύ τους, παριστάνονται για παράδειγμα στις εικόνες σαν στρατηλάτες και καβαλάρηδες και οι δυο, που σκοτώνουν με το κοντάρι τους, ο πρώτος το «ειδωλόλατρη πολέμιο» του χριστιανισμού κι ο δεύτερος το δράκο. Πριν φύγει πάντως ο Οκτώβριος, ο μήνας προάγγελος ουσιαστικά του χειμώνα έχουμε μια τελευταία χαρούμενη αναλαμπή: Το μικρό καλοκαιράκι ή τ' Αη-Δημητρίου το καλοκαιράκι, που μερικοί τ' ονόμασαν γαϊδουροκαλόκαιρο, επειδή φέρνει γαϊδουρινή ζέστη: **Αη-Δημητράκι/ μικρό καλοκαιράκι**

Ο Οκτώβριος είναι ο μήνας που τρυγούν τα όψιμα σταφύλια γι' αυτό και οι Πόντιοι τον λένε *τρυγομηνά*. Οι κρασοπαραγωγοί ανοίγουν ανήμερα του Αγίου Δημητρίου τα βαρέλια με το νέο κρασί της χρονιάς. Σε πολλά μέρη της Ελλάδας συνηθίζουν να πηγαίνουν στην εκκλησία ένα μπουκάλι με αυτό το κρασί για να το ευλογήσει ο ιερέας. Ετοιμασίες όμως για το χειμώνα και ιδιαίτερα μετά τη γιορτή του Αγίου Δημητρίου γίνονται και στα σπίτια. Στρώνονται στα πατώματα χαλιά, μοκέτες, χράμια, κουρελούδες και οτιδήποτε ανάλογο θα κρατήσει τους κατοίκους ζεστούς τους επόμενους μήνες. Σε πολλά νοικοκυριά αλλάζονται οι κουρτίνες, καθώς αντικαθίστανται οι λεπτές καλοκαιρινές με τις βαριές χειμωνιάτικες. Μια άλλη σημαντική αλλαγή στα σπίτια είναι η αλλαγή των ρούχων στις ντουλάπες. Αποθηκεύονται τα καλοκαιρινά ρούχα και στη θέση τους μπαίνουν τα ζεστά χειμωνιάτικα. Οι Κερκυραίοι πάντως υποδέχονται το καλοκαιράκι του Αγίου Δημητρίου στολίζοντας τα βάζα τους με τα όμορφα λουλούδια του, τα χρυσάνθεμα ή *αηδημητριάτικα* ή *αγιοδημητρολούλουδα* ή τέλος *οχτωβρούδια* για τους Κύπριους.

Κείμενα:

1. Φ. Βρετάκου: *Οι δώδεκα μήνες του έτους και οι κυριότερες εορταί των*, Αθήνα

«Κατά το παλαιόν ημερολόγιον, μερικά ημέραι προ και μετά του Αγίου Δημητρίου είναι εϋδιοι, ανέφελoi, θεριναί και επικρατεί νηνεμία, παρουσιάζουν δε αποτόμως και αύξησιν της θερμοκρασίας και την εντύπωσιν ότι είναι ακόμη καλοκαιράκι και ο κόσμος αρχίζει να ελαφρώνει τα ενδύματα, δια των οποίων είχε αρχίσει να ενδύεται με την πρώτην καιρικήν μεταβολήν προς το ψυχρότερον. Παλαιότερον οι Αθηναίοι χλευαστικώς έλεγαν «Τ' αγίου Δημητρίου το γαιδουροκαλόκαιρο», επειδή πολλάκις η ελάττωσις αυτή των ενδυμάτων απέβαινεν επικίνδυνος εις την υγείαν, και την ζωήν ακόμη, του ανθρώπου». Πάντως, ουσιαστικά, από τη γιορτή του Άη Δημήτρη, θεωρείται ότι μπαίνουμε στο χειμώνα. « Άγιος Δημήτριος έρχεται τα χιόνια φορτωμένος», λένε στη Γορτυνία. Και πράγματι από τότε αρχίζουν αι πρώται ραγδαίαι βροχαί εις τα πεδινά και η πτώσις χιονών εις τα ορεινά, με αισθητήν πτώσιν και της θερμοκρασίας».

2. Ν.Γ. Πολίτη: *Παραδόσεις*, τόμος Α, σ.232

«Και οι αρχαίοι πρόγονοι ημών ως αρχήν του χειμώνος έθετον την 26^η Οκτωβρίου διότι τότε συνέπιπτε η δύσις των Πλειάδων (της Πούλιας), η οποία σήμερα γίνεται την 18ην Νοεμβρίου. Ακόμη, κατά πατροπαράδοτον έθιμον η εορτή του Αγίου Δημητρίου είναι κατ' εξοχήν εορτή των γεωργών και οι νομάδες και οι ποιμένες κατέρχονται εκ των ορεινών περιοχών εις τα χειμαδιά, τελούνται δε και πολλοί γάμοι και δοκιμάζονται καθ' όλην τη χώραν τα νέα κρασιά, κατά πατροπαράδοτον έθιμον, διότι του Αγίου Δημητρίου συντελείται η ζύμωσις των κρασιών, διό και ακούγεται το άσμα: **«Τα πρωτοβρόχια πιάκανε και τα κρασιά μεθούνε»**. Όταν ο καιρός όμως είναι ομιχλώδης, εις τινά μέρη δεν ανοίγουν νέον οίνον, δια να μη γίνη και αυτός, κατά μεταφοράν, θολός. Από το τέλος Οκτωβρίου, ως ελέχθη, αρχίζει η συγκομιδή των ελαιών, η οποία ενίοτε εις τινάς περιοχάς παρατείνεται μέχρι τέλους Ιανουαρίου».

3. Δ. Λουκάτου: *Τα φθινοπωρινά*, Αθήνα

«Σ' όλους σχεδόν τους πρώιμους οινοπαραγωγικούς τόπους (νοτιότερους και παράλιους) καλούν σήμερα στα σπίτια τον παπά (μετά τη λειτουργία) ν' αγιάσει τα βαρέλια, ρίχνοντας μέσα στο κρασί τους αγιασμό, από την απάνω τάπα. Θ' ανοίξει έπειτα εκείνος (ή ο νοικοκύρης) τον πείρο και θα πρωτοπιεί (ο παπάς) από το νιο κρασί, ευχόμενος καλόπιτο κι από χρόνου. Αν δεν καλεστεί ο παπάς υπάρχουν και έμμεσοι τρόποι ευλογίας του κρασιού στο σπίτι. Έχουμε περιγραφές από νησιά του Αιγαίου, ότι αποβραδής τ' Άι-Δημητρίου, πριν αρχίσουν το δείπνο, πάνε όλοι της οικογένειας, με τα ποτήρια τους, γύρω στο βαρέλι. Σταυροκοπιέται ο νοικοκύρης κι ανοίγει την κάνουλα, γεμίζει, εύχεται, πρωτοπίνει και λέει τη γνώμη του. Οι άλλοι δέχονται, καλό ή κακό, το κρασί, βάζουν στα ποτήρια τους από λίγο και πάνε στο τραπέζι, να δειπνήσουν. [...] Είχε μια ζεστασιά κοινωνικής αυτοσυγκέντρωσης κι ανθρώπινης ειρηνικής επαφής αυτή η γιορτή τ' αγίου Δημητρίου, το φθινόπωρο, σε σχέση με την εκρηκτική ανοιξιάτικη γιορτή του Άι Γιώργη, που σκόρπιζε στο ύπαιθρο τους ανθρώπους, μετακινούσε τις οικογένειες, και συχνότατα άνοιγε τους πολέμους. Ένα συγκριτικό Μακεδονίτικο τραγουδάκι, δείχνει τις διαφορές τους αυτές:

Οι δυο οι άγιοι μάλωναν, Αγιώργης κι Αιδημήτρης:

-Αγιώργη, Γιώργη φοβερé και σκροποφαμελίτη,

εγώ (λέει ο Αιδημήτρης) μαζώνω φαμιλιές και συ μου τις σκορπίζεις

μαζώνω μάνες με παιδιά, γοναίκες με τους άντρες,

μαζώνω και τ' αντρόγωνα, τα πολυαγαπημένα!

-Εγώ (λέει τώρα ο Αγιώργης) φέρνω την άνοιξη και συ μου τη στεγνώνεις

εγώ φέρνω τα πρόβατα και συ τα ξεδιαγμίζεις

φέρνω και τους τσοπάνηδες λαλώντας τις φλογέρες.

Σε μια άλλη παραλλαγή, από την ίδια περιφέρεια (χωριό Κνίδη Γρεβενών) τον λόγο στο τραγούδι τον έχει μόνο ο αι-Δημήτρης, που συνεχίζει:

*εγώ τρώω παχιά αρνιά (τον Οκτώβρη) και συ παλιοπροβάτες,
εγώ πίνω γλυκό κρασί (νέο) και συ νερό απ' τις μπάρες (γούδες),
εγώ κοιμούμ' σε πάπλωμα και συ στα στερναρίτσα (πετροχάλικα).*

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές 02-11-2010

Ο μήνας Νοέμβριος

Γενικά:

Οι σημαντικότερες γιορτές του Νοεμβρίου- Ήθη και έθιμα-παραδόσεις

α) Του Άη- Γιώργη του φτωχού, του Μεθυστή, του Σποριάρη (3 Νοεμβρίου)

Κείμενα:

1. Δ. Λουκάτου: Τα φθινοπωρινά
2. Κ. Χαλκιά: Περιγραφή από το χωριό Σπώα Καρπάθου (1975):
3. Γ. Μέγας: Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας
4. Α. Βρόντης: Λαογραφία.ΙΑ', ΙΒ' 1934, 1938-48

β) Αγία Αικατερίνη (25 Νοεμβρίου)

παραδόσεις -έθιμα

γ) Άγιος Στυλιανός (26 Νοεμβρίου)

παραδόσεις -έθιμα

Βιβλιογραφία:

Δ . Λουκάτος: *Τα φθινοπωρινά*

Α.Χατζηγιάκη: *Εκκλησίες της Κρήτης, Ρέθυμνο 1954*

Νισυριακά Χρονικά-εκδ. Εταιρίας Νισυριακών Μελετών, τομ.5, Αθ.1976

Γ. Μέγας: *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*

Α.Βρόντης: περ. Λαογραφία.ΙΑ', ΙΒ' 1934, 1938-48

Ευαγγελίδης: περ. Λαογρ.Γ', 1911

Επετηρίς Βουρβούρων 1939

Κυπριακά χρονικά, τομ.4

3. Ο μήνας Νοέμβριος

Γενικά:

Ο Νοέμβριος είναι ο ενδέκατος μήνας του έτους. Το όνομα του προήλθε από τον αριθμό εννιά γιατί στο παλιό ρωμαϊκό ημερολόγιο πριν εισαχθεί ο Ιανουάριος και ο Φεβρουάριος, ο Νοέμβριος ήταν ο ένατος μήνας. Σαν τελευταίος μήνας του Φθινόπωρου, ο Νοέμβριος, είναι κι ο βασικός προάγγελος του Χειμώνα. Κατά τη διάρκεια του πέφτει πολύ πάχνη, κυρίως όταν οι νύχτες είναι έναστρες. Πτώση πάχνης θα πει και φρέσκο χιόνι. Λίγες ημέρες μετά τον ερχομό της, έρχεται και το χιόνι. Αυτή την εποχή οι γεωργοί ανοίγουν λάκκους και φυτεύουν διάφορα δέντρα, το λέει και η παροιμία, *Νοέμβρης και Δεκέμβρης φύτευε καταβολάδες*. Ο Νοέμβριος έχει πράγματι πολλές δουλειές για τους ανθρώπους της υπαίθρου που πρέπει γρήγορα να τις τελειώσουν ακριβώς λόγω του επερχόμενου χειμώνα. Ο λαός του έχει δώσει πολλά ονόματα, όπως *βροχάρης* γιατί κατά τη διάρκεια του πέφτουν πολλές βροχές και *χαμένος* γιατί έχει τις μικρότερες σε διάρκεια ημέρες και γι' αυτό τις μεγαλύτερες νύχτες. Επίσης ο Νοέμβριος ονομάζεται *Νιαστής* για έχουμε τα τελευταία νεάσματα ή νυάσματα (οργώματα) της γης και *Παχνιαστής* για το κλείσιμο των ζώων στο παχνί. Λόγω των γιορτών του, τον λένε *Αϊστράτηγο* ή *Αϊταζιάρχη*, *Αϊφίλιππα* και *Αγιαντριά* ή *Αντριά*. Τον λένε ακόμα και *μεσοσπορίτη* από τη γιορτή της Παναγίας της *Μισοσπορίτισσας* που γιορτάζει στις 21 Νοεμβρίου. Την Παναγία αυτή τη λένε και *Αρχισπειρίστρα* ή *Αποσοδειά*. Τη μέρα αυτή ο γεωργός πάντα έπρεπε να έχει αποσπείρει και να λογαριάζει για το συνολικό του εισόδημα, διαφορετικά: *Μισό 'σπειρα, μισό 'φαγα, μισό 'χω να περάσω!* Έτσι τελειώνοντας τη σπορά ο αγρότης, την εμπιστευόταν στην Παναγία στην οποία πρόσφερε μια ευχαριστήρια πανσπερμία, βρασμένο σιτάρι ανακατεμένο με ροϊδόσπορους, αμύγδαλα και σταφίδες που τα πήγαινε στην εκκλησία να τα ευλογήσει ο παπάς. Όμως και στο σπίτι εκείνη τη μέρα κάνανε τα *πολυσπόρια* ή *μπούλια* ή *μπουσμπέλια* ή *πολυκούκια*. Νοστιμιά από σιτάρι, καλαμπόκι, κριθάρι, κουκιά, ρεβίθια, φασόλια, μπιζέλια, φακές κ.λ.π. όλα σοδειά εκείνης της χρονιάς, που τα βράζανε όλα μαζί και τα τρώγανε για το καλό που πέρασε ή για το καλό που πρέπει να συνεχιστεί. Το Μήνα αυτό, του Αγίου Φιλίππου, αρχίζει το σαραντάημερο και η προετοιμασία των πιστών με νηστεία και προσευχή για τη μεγάλη γιορτή της χριστιανοσύνης, τα Χριστούγεννα.

Ο Νοέμβριος έχει πλούσιο εορτολόγιο την 1^η Νοεμβρίου, έχουμε τη γιορτή των Αγίων Αναργύρων, Κοσμά και Δαμιανού, στις 8 τη σύναξη των Αρχιστρατήγων (Ταξιαρχών) Μιχαήλ και Γαβριήλ, στις 9 του Αγίου Νεκταρίου του θαυματουργού, στις 11 του Αγίου Μηνά, στις 13 του Ιωάννου του Χρυσοστόμου, στις 14 του Αγίου Φίλιππα, στις 21 τα Εισόδια της Θεοτόκου, στις 25 της Αγίας Αικατερίνης, στις 26 του Αγίου Στυλιανού και στις 30 του Αγίου Ανδρέα.

Οι σημαντικότερες γιορτές του Νοεμβρίου- Ήθη και έθιμα-παραδόσεις

α) Του Άη- Γιώργη του φτωχού, του Μεθυστή, του Σποριάρη (3 Νοεμβρίου)

Στις 3 Νοεμβρίου γιορτάζεται η μνήμη του Άι-Γιώργη του *μικρού* ή του *φτωχού*, όπως τον αποκαλεί ο λαός για να τον διακρίνει από τον άλλο Άι-Γιώργη, το μεγάλο,

τον Τροπαιοφόρο. Αυτός, ο Άι-Γιώργης, ο μικρός, κατέληξε να ξεχαστεί μπροστά στην επιβλητική μορφή του συνωνόματου του, του φημισμένου δρακοντοκτόνου καβαλάρη. Ο λαός, όμως, βρήκε και γι' αυτόν θέση στο εορτολόγιο της εκκλησίας. Βαφτίστηκε *Σποριάρης*, καθώς σε πολλές περιοχές της χώρας γίνεται η σπορά τη μέρα της γιορτής του, αλλά και *Μεθυστής*, καθώς σε κάποια μέρη ανοίγουν τα βαρέλια με το καινούριο κρασί αυτή τη μέρα. Ορισμένες συνήθειες της μέρας της γιορτής του αποβλέπουν, όπως θα δούμε στα παρακάτω κείμενα στην αφθονία της καρποφορίας.

Κείμενα:

1. Δ. Λουκάτου: *Τα φθινοπωρινά*

Ορόσημο για τα καινούρια κρασιά, πιο βιαστικό κι επίσημο, είναι ο Άι-Δημήτρης, όπου όμως υπάρχει εκκλησία του Άι-Γιώργη, προτιμούν αυτόν για τα κρασιά τους, πολύ περισσότερο όταν τον γιορτάζουν και τον Νοέμβρη. Για παράδειγμα στην Κρήτη: *«Πάντα τσι τρεις του Νοεμβριού και τσ' εικοστρείς τ' Απρίλη, πανηγυράκι γίνεται στ' Άι-Γιωργιού τη χάρη»*. Ο καιρός στην Κρήτη είναι καλός και τον Νοέμβρη. Γι' αυτό και στα ξωκλήσια της του Άι-Γιώργη οι πανηγυριστές παίρνουν μαζί τους μπότσηδες ή νταμιτζάνες, με *«νιο κρασί»* και καλοπίνουν... Όσο για το *«Σποριάρη»* άγιο Γεώργιο, τον έχουν ευλογητή και ενθυμητή της σποράς τους όλοι οι Δωδεκανήσιοι, και οι νοτιότεροι Κύπριοι.

2. Κ. Χαλκιά: *Περιγραφή από το χωριό Σπώα Καρπάθου (1975):*

Μεταξύ των πολλών εθίμων, των διατηρηθέντων μέχρι σήμερα εις το χωριό μας, είναι και το άνοιγμα των κρασιών κατά την 3^η Νοεμβρίου. Διό και ονομάζεται η ημέρα: τ' Άι-Γιωργιού του Μεθυστή... Είναι εξόχως λαμπρόν, αλλά και λίαν συγκινητικόν το θέαμα, καθ' ην στιγμὴν καταφθάνουν εις την Τάβλαν, δηλαδή, στο πανηγυρικό τραπέζι, με το άφθονο κρέας και τα φαγητά για όλους τους πανηγυριστές, από τον Δεσπότη και τους επισήμους, ως τους άγνωστους ξένους και τον παραμικρό χωριανό. Αι γυναίκες του χωριού καταφθάνουν επίσης με τις λαύνες, τους μαστραπάδες και τις τσότρες, γεμάτες από κρασί, που πήραν από τα κιούπια και τα πανωπίθια (μεγάλα πιθάρια), που άνοιξαν για την εορτήν του αγίου Γεωργίου, πολιούχου του χωριού. Όλοι ανεξαιρέτως οι προσκυνηταί είναι υποχρεωμένοι να γευθούν τα κεράσματα των γυναικών όλων, που, τα ευλογημένα, υπερβαίνουν πολλάκις τα 40-50. Άκεφος ή αμέθυστος, την ημέραν αυτήν, δεν είναι δυνατόν να μείνει κανείς εις τα Σπώα.

3. Γ. Μέγα: *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*

«Στη Λάρδο της Ρόδου οι γεωργοί βάλουν σε μια σκάφη το σπόρο και ανάφτουν τρία κεριά. Μέσα στο σπόρο ανακατεύουν διαφόρους καρπούς και λίγο σιτάρι, που το είχαν φυλαγμένο στο σακουλάκι της περασμένης αρχιχρονιάς. Από τη σκάφη αυτή βάλλουν λίγο σπόρο στο δισάκι και μαζί ένα ρόδι, που θα το φάγουν σαν αποσπείρουν». Ιδιαίτερα το ρόδι, ως σύμβολο της αφθονίας, δεν λείπει από τη σποροσακούλα του γεωργού. Στην Επίδαυρο την ημέρα που θα σπείρουν «βαίνουν μέσα στο σακί το σπόρο (που βλογήθηκε του Σταυρού στην εκκλησία), ένα ρόιδο αλάκερο και το πρωί-πρωί για να μην κάμουν κακό απάντημα, πάνε στο χωράφι. Ζεύουν τα βόδια και, πριν αρχινήσουν το σπόρο, παίρνουν το ρόιδο και το βαράν απάνω στο ενί (υνί) του αλετριού, ανακατεύουν κάμποσα σπυριά ρόιδο με τον σπόρο στην ποδιά τους, και τον πετάνε λέγοντας. *Καλά μπερκέτια!* Άμα ρίξουνε μια σποριά, δηλαδή ένα στρέμμα, κάθονται και τρώνε τ' άλλο ρόιδο κι ευκείωνται». Στα Βούρβουρα της Κυνουρίας όταν πρωταρχίσουν να σπείρουν, βάζουνε μεσ' στο σπόρο καρύδια, ρώγες από

σταφύλι κι ένα ρόιδο. Τα σπέρνουν μαζί με το σπόρο χάμω στη γη και λένε: «*Να γένει το γέννημα γλυκό σαν το σταφύλι, τσουπωτό σαν το ρόιδο και αφράτο και άσπρο σαν το καρύδι*».

4. Α. Βρόντης: Λαογραφία.ΙΑ', ΙΒ' 1934, 1938-48

Ο Νοεμβριανός Άι-Γιώργης σκορπίζει στους κόλπους της γης τα δώρα της Δήμητρας. Την ημέρα της γιορτής του οι Ρόδιοι χωρικοί βγαίνουν για σπορά: «*Από το πρωί, νυχάτα, σηκώνεται κάθε νοικοκυρά και θυμιάζοντας (λιβανίζοντας) βάζει τον σπόρο του σιταριού στο δισάκι, που χρησιμοποιούν οι γεωργοί στη σπορά. Μαζί με τον σπόρο βάζουν ένα σκόρδο, κρομμύδι, καρύδι... σησάμι, κι ακόμα ένα ρόδι, που το τρώγουν οι γεωργοί σαν αποσπείρουν, λέγοντας: «Όσα κλωνιά, τόσα κιλά*». Στην εκκλησία, εκείνη την ημέρα, πηγαίνουν πεντάρτι (αρτοκλασία με 5 άρτους) που το φτιάχνουν με κοινό έρανον σιταριού οι γειτόνισσες. Και κάτι που προσέχουν ομοιοπαθητικά: Ίσαμε ν' αποσπείρουν, πολλοί από τους γεωργούς δεν ξυρίζονται. Στην Κύπρο, τ' Άι-Γιωργιού του Σπόρου, εκτός από το ξεκίνημα της σποράς οργανώνουν ζωοπανήγυρη, την ημέρα αυτή, κοντά στη Λάρνακα και παρακαλούν τον άγιο να βρέξει για τα οργώματα και για το χορτάρι - τροφή των ζωντανών τους.

β) Αγία Αικατερίνη (25 Νοεμβρίου)

παραδόσεις -έθιμα

Κατά τον Β. Λαμνάτο την ημέρα της γιορτής της Αγίας Αικατερίνης (*Οι μήνες στην αγροτική και ποιμενική ζωή του λαού μας*), ο λαός πιστεύει πως βρέχει τόσο πολύ που τα νερά της βροχής παρασύρουν και τα γιοφύρια ακόμα. Ο Φ. Βρετάκος (*Οι δώδεκα μήνες του έτους και οι κυριότεροι εορταί των*) με τη σειρά του συμπληρώνει: *Την ημέραν της εορτής της (Αγίας Αικατερίνης) συνήθως βρέχει, διότι θέλει να ευεργετήσει τους ανθρώπους, ως συνάγεται από την παροιμίαν «Η άγια Κατερίνα το δανειζεται το νερό» (Γορτυνία). Η βροχή κατά τα τέλη Νοεμβρίου είναι ωφέλιμος. Αν όμως ο καιρός δεν είναι βροχερός, η Αγία υποτίθεται ότι επιθυμεί να δανεισθεί από άλλον άγιο και να βρέξει την ημέρα της εορτής της για να ευεργετήσει τους ανθρώπους.*

Η Αγία Αικατερίνη, επίσης, εκτός από ωφέλιμη αρωγός στην καλλιέργεια, παρουσιάζεται συχνά και ως σύμμαχος των κοριτσιών στην εύρεση του πολυπόθητου γαμπρού. Ο Δ. Λουκάτος αναφέρει στα *Φθινοπωρινά Λαογραφικά*: Έχουμε όμως από τα Νησιά μας λαογραφικές μαρτυρίες και για μαντικές επικλήσεις στην Αγία Αικατερίνη, να 'ρθει στον ύπνο των κοριτσιών, και να τους αναγγείλει το γαμπρό. Και συνεχίζει: Να πως έχει καταγράψει ένα τέτοιο έθιμο *Ονειρομαντείας* στην Κίμωλο, το 1963, ο Γ.Κ. Σπυριδάκης:

-Της Αγίας Αικατερίνης, την παραμονή το βράδυ, οι οικογένειες πάνε στην Εκκλησία άρτους, με σφραγίδες. Μετά τον Εσπερινό, ο παπάς θα δώσει στην κάθε κοπέλα, ή και σε νέο, μια σφραγίδα (=κομμάτι σφραγισμένο) από τον άρτο. Αυτό το κομμάτι η κοπέλα θα το βάλει κάτω από το μαξιλάρι, πριν κοιμηθεί, και θα πει:

**-Αγιά μου Κατερίνα μου, δετόρου θυγατέρα,
που πέρασες την έρημο, την Αίγυπτο,
την κολυπήθρα του γαλαού, τη μαρμαροχρυσοπηγή,
να μη φας, να μην πεις,
α δεν έρθεις να μου πεις
ή καλό ή κακό
για τον νέο π' αγαπώ**

Αυτό θα πει τρεις βραδιές. Κι εκείνη (η αγία Κατερίνα) θα πάει να της το πει στ' όνειρό της ποιόν θα πάρει.

γ) Άγιος Στυλιανός (26 Νοεμβρίου)

παραδόσεις -έθιμα

Ο Άγιος Στυλιανός θεωρείται από το λαό προστάτης των παιδιών και μάλιστα των νεογέννητων, των βρεφών. Αυτό έχει να κάνει κυρίως με την παρετυμολογία του ονόματος του (στύλος, στυλώνω και σχετικά), αλλά με την άποψη ότι αγαπούσε ιδιαίτερα τα παιδιά και, εν ζωή, υπήρξε θεραπευτής πολλών βρεφών. Ο Δ. Λουκάτος στο έργο του *Τα φθινοπωρινά*, είναι αρκετά κατατοπιστικός: «*Το όνομα του*» γράφει «*-που πιθανότατα προέρχεται από το στύλος που μπορεί να αναφέρεται και σε ασκητικό στυλιτισμό, έδωσε αφορμή να θεωρηθεί ο άγιος στύλος προστασίας και υγείας, ιδιαίτερα των άρρωστων παιδιών, αλλά και προστάτης της εγκυμοσύνης των ασθενικών μητέρων, που συνήθως απέβαλλαν*».

Στις θεραπευτικές αυτές ιδιότητες του αγίου συνέβαλε και η Υμνογραφία του:

**Των νεογνών και νηπίων φύλαξ γενόμενος,
εκ πάσης επηρείας και δεινής καχεξίας
αλώβητα τα βρέφη και ασινή διαφύλαττε πάντοτε
και ευτεκνίαν παράσχου, Στυλιανέ...**

Κατά τον Φ. Κόντογλου (Κόντογλου, Έκφρασις Α', 1960) ο Άγιος Στυλιανός παριστάνεται συνήθως «*γέρον μακρυγένης- διχαλογένης*», που κρατεί στην εγκαλιά του ένα βρέφος σπαργανωμένο κατά το παλιό σύστημα και στο χέρι του χαρτί κατεβατό (ειλητάριον) που γράφει: «*Παίδων φύλαξ πέφυκα, Θεού το δώρον*». Η παράσταση αυτή είναι από τις πιο εκλαϊκευμένες της αγιογραφίας (φορητές, χάρτινες, μεταλλόχρωμες ή χαρακτές) που αναζητούν οι μητέρες για τα παιδιά τους τις κρεμούν στα κρεβατάκια ή στα καρότσια τους ή και οι γυναίκες για τις εγκυμοσύνες τους .

Οι νοικοκυρές σέβονται πολύ τη γιορτή του και δεν κάνουν δουλειές. «*Τ' Άι-Στυλιανού, όσες έχουν παιδιά, δεν δουλεύουν, για να ζήσουν τα παιδιά τους*» λένε στη Θράκη. Στην Ήπειρο «*οι μικρομάνες (που έχουν παιδί στην αγκαλιά) δεν δουλεύουν τ' Άι-Στυλιανού, για το παιδί τους*», ενώ στα ασθενικά παιδιά φροντίζουν να δίνουν το όνομα Στυλιανός, για να στυλώσουν κι εκείνα και τ' αδέρφια τους. Σε περιόδους βρεφικών επιδημιών τα βαφτιστικά ονόματα Στέλιος (όπως και Στέργιος) παρουσιάζονται συχνότερα. Η ονοματοθεσία αυτή δίνεται κι από πρωτότερα, σαν υπόσχεση (τάμα) στον άγιο, για να κρατηθεί το παιδί-έμβρυο. Προστάτης των βρεφών, γιατί στυλώνει, στηρίζει, μεγαλώνει τα μωρά, γι' αυτό σηκώνουν ύψωμα πολλές γυναίκες , μοιράζουν σιτάρι και δεν τσιμπούν (ράβουν) για την υγεία των μωρών. Σε κάθε σπίτι έχουν την εικόνα του και στο σχολείο ακόμα έχουν την εικόνα του, πλάι στην εικόνα των Τριών Ιεραρχών.

Βιβλιογραφία:

Δ . Λουκάτος: *Τα φθινοπωρινά*

Α.Χατζηγιάκη: *Εκκλησίες της Κρήτης, Ρέθυμνο 1954*

Νισυριακά Χρονικά-εκδ. Εταιρίας Νισυριακών Μελετών, τομ.5, Αθ.1976

Γ. Μέγας: *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*

Α.Βρόντης: περ. Λαογραφία.ΙΑ', ΙΒ' 1934, 1938-48

Ευαγγελίδης: περ. Λαογρ.Γ', 1911

Επετηρίς Βουρβούρων 1939

Κυπριακά χρονικά, τομ.4

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές

09-11-2010

Ο μήνας Δεκέμβριος (Α)

Γενικά:

Οι σημαντικότερες γιορτές του Νοεμβρίου- Ήθη και έθιμα-παραδόσεις

α) Τα Νικολοβάρβαρα (4-5-6 Δεκεμβρίου)

Ήθη και έθιμα /λαϊκές παραδόσεις

β) Γιορτή της Αγίας Βαρβάρας (4 Δεκεμβρίου)

Βιογραφικά:

Ήθη και έθιμα/ λαϊκές παραδόσεις

γ) Γιορτή του Αγίου Σάββα (5 Δεκεμβρίου)

Βιογραφικά:

Ήθη και έθιμα/ λαϊκές παραδόσεις

δ) Γιορτή του Αγίου Νικολάου (6 Δεκεμβρίου)

Ετυμολογία:

Βιογραφικά

Ήθη και έθιμα/ λαϊκές παραδόσεις

Κείμενα:

1. Α. Καρκαβίτσα: Δηγήματα

2. Η ναυτική παράδοση για τον Αϊ Νικόλα από τη Μάνη

Ο μήνας Δεκέμβριος

Γενικά:

Ο Δεκέμβριος είναι ο δωδέκατος και τελευταίος μήνας του ηλιακού έτους, αλλά ο δέκατος μήνας, -όπως το λέει και το όνομα του το οποίο προέρχεται από το λατινικό decem = δέκα, από την πρωτοχρονιά της 1^{ης} Μαρτίου, καθώς το έτος των Ρωμαίων ήταν δεκάμηνο στην αρχαιότητα. Στο Αττικό αρχαιοελληνικό ημερολόγιο ήταν ο έβδομος μήνας και ονομαζόταν «Ποσειδεών» ή «Ποσειδών» (16 Δεκεμβρίου – 15 Ιανουαρίου), προς τιμήν του θεού της θάλασσας Ποσειδώνα. Αυτόν τον μήνα σύμφωνα με τις δοξασίες των Αρχαίων Αθηναίων, ο Ποσειδώνας με την Τρίαίνα του, το σύμβολο της δύναμης και της εξουσίας του, συντάρασσε τις θάλασσες και προκαλούσε μεγάλες τρικυμίες όταν θύμωνε μαζί τους, γεγονός, που φοβούνταν ιδιαίτερα οι ναυτικοί. Ο λαός έχει για τα Δεκέμβριο και άλλες ονομασίες όπως: Δεκέ(μ)βρης ή Δεκέμηρης, Γιορτινός (λόγω των πολλών εορτών), Αϊ-Νικολιάτης, Χριστουγεννιάτης, Χριστουγεννάς, Χιονιάς, Ασπρομηνάς και πολλές άλλες.

Στη ζωή των Ελλήνων αγροτών υπάρχουν τρεις σημαντικές εμπειρίες: το κρύο, το τέλος της σποράς, και η μείωση του φωτός. Όλες τους συνδέονται με το μήνα Δεκέμβριο και με τις γιορτές που έχουμε αυτό το διάστημα του χρόνου που είναι πολλές και μεγάλες για τους Έλληνες. Το τριήμερο 4, 5 και 6 Δεκεμβρίου έχουμε *Τα Νικολοβάρβαρα* πράγμα που σημαίνει ότι στις 4 γιορτάζει η Αγία Βαρβάρα, στις 5 ο Άγιος Σάββας και στις 6 ο Άγιος Νικόλαος. Στη συνέχεια έχουμε στις 18 Δεκεμβρίου τη γιορτή του Αγίου Μοδέστου και στις 22 του Αγίου Σπυρίδωνα.

Οι σημαντικότερες γιορτές του Νοεμβρίου- Ήθη και έθιμα-παραδόσεις

α) Τα Νικολοβάρβαρα (4-5-6 Δεκεμβρίου)

Ήθη και έθιμα /λαϊκές παραδόσεις

Τα *Νικολοβάρβαρα* όπως προαναφέρθηκε συνδέονται με τις γιορτές των αγίων Βαρβάρας, Σάββα και Νικολάου. Πολλές δοξασίες, παροιμίες κι έθιμα του λαού, σχετίζονται με τις εν λόγω γιορτές, που συνήθως αντιστοιχούν στα πρώτα κρύα, στις πρώτες παγωνιές και χιονοπτώσεις, για αυτό ήτανε σηµαδιακές για τον άνθρωπο της υπαίθρου, τον άνθρωπο που πάλευε καθημερινά με τα στοιχεία της φύσης. Αυτοί οι άγιοι είναι τόσο συνδεδεμένοι με τον ερχομό της βαρυχειμωνιάς, ώστε ο λαός έπλασε πλήθος σχετικές παροιμίες:

-Απ' τα Νικολοβάρβαρα αρχίζει κι ο χειμώνας!

-Τ' Άη-Νικολοβάρβαρα κι οι τοίχοι αποξυλώσανε!

-Νικολίτσα, Βαρβαρίτσα μπρος οπίσω ο χειμώνας.

-Τ' Άη Νικολοβάρβαρα κάνει νερά και χιόνια!

-Αγιά Βαρβάρα μίλησε κι ο Σάββας απλοήθη:

Μαζώχτε ξύλα κι άχερα και σύρτε και στο μύλο

τι Άγιο Νικόλας έρχεται τα χιόνια φορτωμένος!

-Η Αγιά Βαρβάρα γέννησε κι ο Άη-Σάββας το εδέχθη

κι ο Άη-Νικόλας έτρεξε να πάει να το βαφτίσει

-Τα Νικολοβάρβαρα κατεβασιές και χιόνια,

μπουράσκες και τελώνια!

-Τα Νικολοβάρβαρα σιμά στο σταύλο!

Κατά τον Β. Λαμνάτο, επειδή οι μέρες των γιορτών των τριών Αγίων ακολουθούν η μια την άλλη και επειδή συμπίπτουν με το βαρύ χειμώνα ο λαός λέει το πολύ γνωστό: «*Αι-Βαρβάρα γέννησε Σάββα κι Αι-Νικόλα*», κι ακόμα «*Αγία Βαρβάρα μίλησε και Σάββας απεκρίθη κι ο Αι-Νικόλας έφτασε με χιόνια φορτωμένος*» ή «*η Αι-Βαρβάρα βαρβαρώνει, ο Αι-Σάββας σαβανώνει κι ο Αι-Νικόλας παραχώνει*», ή «*Μπρος πίσω τα Νικολοβάββα, πέφτουν χιόνια Τάρταρα*».

β) Γιορτή της Αγίας Βαρβάρας (4 Δεκεμβρίου)

Βιογραφικά:

Η Αγία Βαρβάρα έζησε στην πόλη της Νικομήδειας στη Μικρά Ασία στα χρόνια του Ρωμαίου αυτοκράτορα Μαξιμιλιανού. Ο πατέρας της, Διοσκόρος, ήταν τοπικός άρχοντας στην Ηλιούπολη (Μπάαλμπεκ) στο Λίβανο, ένας φανατικός εθνικός ειδωλολάτρης, ο οποίος είχε δώσει στην Αγία σπουδαία μόρφωση. Η Αγία Βαρβάρα όντας όμορφη γυναίκα, κλείστηκε από τον πατέρα της, όταν εκείνος έφυγε για ταξίδι, σε έναν πύργο έτσι ώστε να μην μπορεί κανένας να την δει. Κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού της από ειδωλολάτρισσα έγινε Χριστιανή. Φεύγοντας εντωμεταξύ ο πατέρας της άφησε εντολή να κατασκευαστεί ένα λουτρό στον πύργο και σε αυτό να ανοιχτούν δύο παράθυρα. Η Αγία έδωσε εντολή να ανοιχτεί και ένα τρίτο, θέλοντας έτσι να μαρτυρήσει την πίστη της στον τριαδικό Θεό. Γυρνώντας από το ταξίδι ο πατέρας της, και βλέποντας το τρίτο παράθυρο, θύμωσε. Τον θυμό του τον αύξησε η άρνηση της Αγίας να δεχτεί τα συνοικέσια που της είχε φέρει και η ομολογία της ότι ήταν πλέον Χριστιανή και όχι ειδωλολάτρισσα. Στον θυμό του πάνω προσπάθησε ο ίδιος να την αποκεφαλίσει, η Αγία, όμως, τράπηκε σε φυγή. Κατά την διάρκεια της φυγής της, βρέθηκε στο βουνό, όπου κρύφτηκε σ' έναν βράχο που άνοιξε θαυματουργικά στα δύο. Ένας βοσκός που είδε αυτό το θαύμα, το ανέφερε στον πατέρα της, ο οποίος συνέλαβε την Αγία και την οδήγησε στον έπαρχο της περιοχής, Μαρκιανό. Ο Έπαρχος θαυμάζοντας την ομορφιά της προσπάθησε στην αρχή να την μεταπείσει, βλέποντας, όμως, ότι εκείνη ήταν ανένδοτη την υπέβαλε σε μαρτύρια, περισσότερο για να την σώσει από την οργή του πατέρα της που ήθελε να φονευθεί. Τελικά ο Έπαρχος διέταξε τον αποκεφαλισμό, και όρισε ο ίδιος ο πατέρας της να εκτελέσει την ποινή που ήταν άλλωστε και επιθυμία του. Κατά την παράδοση, ενώ το ξίφος του πατέρα της έκοβε το κεφάλι της, η Θεία Δίκη, με μορφή κεραυνού έκαψε τον άσπλαγχο πατέρα. Αυτόν τον τιμωρό κεραυνό, συμβολίζουν τα πυρά του πυροβολικού που έχουν ως προστάτιδα την Αγία Βαρβάρα.

Ο τόπος αλλά και ο χρόνος του μαρτυρίου της Αγίας Βαρβάρας δεν είναι γνωστός, κάποιοι πιστεύουν πως μαρτύρησε στη Νικομήδεια (σημερινή Izmit) το 210, κάποιοι άλλοι στην Ηλιούπολη (σημερινή Baalbek) της Αιγύπτου το 360 και τέλος κάποιοι τρίτοι -εκδοχή καθολικών, σε μια πόλη της Τοσκάνης στην Ιταλία.

Ήθη και έθιμα/ λαϊκές παραδόσεις

Η Αγία Βαρβάρα *βαρβαρώνει* λέει ο λαός, καθώς συνηθίζει να συνδυάζει ομόηχες λέξεις κι έτσι τη φαντάζεται, αν μη τι άλλο, ως μια Αγία ιδιαίτερα δυναμική. Με αυτή τη δυναμική Αγία συνδέονται εντυπωσιακά πολλές παραδόσεις, έθιμα και δοξασίες κάποια από τα οποία, κρύβουν φυσικά και αρχαιοελληνικές ρίζες. Η Αγία, λοιπόν, εκτός του πυροβολικού είναι προστάτιδα κατά την παράδοση και των παιδιών, τα φυλάει από τις κακές παιδικές αρρώστιες, όπως την ευλογία και άλλες. Αυτό στηρίζεται σε μια παράδοση που λέει πως: *ο πατέρας της, φανατικός εθνικός, είχε τέτοιο μίσος για τους Χριστιανούς που, για να την κάνει να αρνηθεί την πίστη της την έκλεισε σε ένα πύργο όπου τη βασάνιζε τόσο, ώστε εκείνη να αρρωστήσει και να βγάλει σπυριά σε όλο της το σώμα. Τότε μάλιστα, την πέταξε σε ένα καζάνι για να καεί, όμως έγινε το θαύμα κι εκείνη, όχι μόνο δε κήκε, αλλά έσβησαν και τα σπυριά από το κορμί της!* Γι' αυτό, οι μανάδες, εκείνες τις εποχές που ευλογία θέριζε σαν επιδημία, έκαναν

προσφορές στο όνομα της, ώστε να προστατεύσει τα παιδιά τους από την αρρώστια κι από τις άσχημες αυλακώσεις που τους προκαλούσε στα πρόσωπα τους. Για να την καλοπιάσουν σε πολλά μέρη την ημέρα της γιορτής της προσέφεραν μελόπιτες ή κολυβόζουμο, που στην Θράκη το λένε *Βαρβάρα*. Το έθιμο αυτό είναι πανάρχαιο και θυμίζει την πανσπερμία.

Στους Χριστιανούς η παρασκευή της *Βαρβάρας* καθιερώθηκε από το εξής περιστατικό: *Ο σατανικός νους του Διόσκουρου, είχε συλλάβει ένα αποτρόπαιο σχέδιο για την εξόντωση των Χριστιανών της περιοχής του. Κάλεσε όλους τους αρτοποιούς της περιοχής και τους έδωσε εντολή να βάλουν δηλητήριο στο ψωμί που θα παρασκεύαζαν και οι πωλητές τροφίμων στα τρόφιμα που θα πωλούσαν. Το μυστικό αυτό το έμαθε η κόρη του η Βαρβάρα, και ειδοποίησε τους χριστιανούς να μην αγοράσουν ψωμί και τρόφιμα, και να πορευτούν με τα υπολείμματα που είχαν στα σπίτια τους. Έτσι κάθε Χριστιανική οικογένεια μαγείρεψε ότι πρόχειρο της βρέθηκε στο σπίτι. Επειδή όμως τα τρόφιμα που τους είχαν απομείνει ήταν πολύ λίγα και κάθε είδος από μόνο του δεν έφτανε για μια σωστή μαγειριά, έβαλαν στην κατσαρόλα λίγο από όλα. Δηλαδή, λίγο στάρι, μερικά φασόλια, κουκιά, σταφίδες και ότι άλλο σχετικό είχαν, κι όλα μαζί τα μαγείρεψαν. Έτσι χάρη στη Βαρβάρα σώθηκαν και από τότε σε ανάμνηση αυτού του περιστατικού καθιερώθηκε στη γιορτή της να μαγειρεύουν το παρασκεύασμα αυτό που είναι γλυκό και φαγητό μαζί και λέγεται **βαρβάρα**. Στη Θράκη χρησιμοποιούν εννέα είδη για την παρασκευή της Βαρβάρας, σιτάρι, μύγδαλα, καρύδια, ρόδια, σταφίδες, κανέλα, σουσάμι, ταχίνι και φρούτα ψιλοκομμένα, κυρίως μήλα σκληρά. Επίσης, στην περιοχή της Μακράς Γέφυρας και της Αδριανούπολης για γούρι έριχναν μέσα 3 ως 4 κουκιά και όποιος τα έβρισκε θεωρούνταν καλότυχος. Αναφέρεται πως σε μέρη της Μικρασίας, τη Βαρβάρα μαζεύονταν οι γειτόνισσες και την έφτιαχναν, την παραμονή, σε ένα σταυροδρόμι. Κι ύστερα το πρωί, φώναζαν τον παπά να τη διαβάσει, στο ίδιο εκείνο τρίστρατο. Αντίστοιχα, αλλού έφτιαχναν τη μελόπιτα, πίτα που αφού ψηθεί περιχύναν με μέλι, την οποία το τοποθετούσαν σε ένα τραπέζι και την πήγαιναν και πάλι σε ένα τρίστρατο, όπου ερχόταν ο παπάς να τη ευλογήσει. Από το μέλι της πίτας αυτής έκαναν κι ένα σταυρό στην πόρτα τους.*

Για τη σχέση της λατρείας της Αγίας Βαρβάρας με εκείνην της Εκάτης στην αρχαιότητα γράφει ο Γ.Α. Μέγας στο βιβλίο του, *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας* : *Θα ήταν πραγματικά δύσκολο να εξηγηθούν οι μελόπιτες, η πανσπερμία και η έκθεση τους στο «τρίστρατο», αν δε μας βοηθούσαν οι γνώσεις μας για την αρχαία κουροτρόφο θεά, την Εκάτη. Οι Έλληνες πίστευαν πως η Εκάτη, ως ενοδία ή τριοδίτις θεά, ήταν εγκατεστημένη στα τρίστρατα, όπου προς το βράδυ, τις τελευταίες μέρες του μήνα, όταν δηλαδή άρχιζε η νέα σελήνη, τοποθετούσαν πάνω στους βωμούς και κάτω από τα αγάλματα τροφές για τη θεά, τα λεγόμενα Εκαταία ή τον Εκάτης δείπνον. Αν λάβουμε υπόψη, ότι αυτός ο τρόπος ετοιμασίας και έκθεσης των προσφορών στην Αγία Βαρβάρα συναντάται ιδιαίτερα στη Μ. Ασία και ότι η λατρεία της Εκάτης επικρατούσε κυρίως εκεί -από όπου η τριοδίτις θεά μεταφέρθηκε νωρίς στην αρχαία Ελλάδα ως θεά της μαγειρίας- καταλαβαίνουμε ποια αρχαία θεότητα αντικατέστησε, ως βοηθός του ανθρώπου, η Αγία Βαρβάρα.*

γ) Γιορτή του Αγίου Σάββα (5 Δεκεμβρίου)

Βιογραφικά:

Ο Άγιος Σάββας γεννήθηκε στην πόλη Μουταλάσκη της Καππαδοκίας το 439. Έζησε την εποχή του όπου αυτοκράτορας της Κωνσταντινούπολης ήταν ο Θεοδόσιος ο Β΄ ο Μικρός. Ήταν γόνος γνωστής και ιδιαίτερα θρησκευόμενης οικογένειας. Από πολύ νωρίς αποφάσισε να αφιερωθεί στο μοναστικό βίο. Είχε τόση πίστη που κάποτε μπήκε σε έναν αναμμένο φούρνο από τον οποίο βγήκε αβλαβής μάλιστα έβγαλε και τα ρούχα του φούρναρη τα οποία είχε ξεχάσει μέσα, χωρίς να έχουν καεί. Όταν ήταν

δεκαοχτώ χρονών έφυγε από το μοναστήρι των Φλαβιανών το οποίο βρίσκονταν στην περιοχή όπου είχε γεννηθεί και στο οποίο είχε καταφύγει από παιδί και πήγε στα Ιεροσόλυμα. Από εκεί κατευθύνθηκε προς την έρημο της Ανατολής για να συναντήσει τον Μέγα Ευθύμιο. Ο Ευθύμιος τον έστειλε σε ένα κοινόβιο, το οποίο διηύθυνε ο όσιος Θεόκτιστος. Ο Σάββας στη διάρκεια της παραμονής του στο κοινόβιο διακρίθηκε για το χαρακτήρα του και τις αρετές του. Μάλιστα ήταν τόσο σοβαρός και ηθικός –παρότι νεαρός κατά την ηλικία- που προσαγορεύτηκε παιδαριόγεροντας από τον Μ. Ευθύμιο. Ο Σάββας καθώς μεγάλωνε τιμήθηκε με το χάρισμα της θαυματουργίας. Το χάρισμα αυτό το έθεσε στην υπηρεσία των φτωχών και των αρρώστων και έτσι έκανε σημαντικότερα έργα. Πέθανε σε ηλικία ενενήντα τεσσάρων ετών.

Ήθη και έθιμα/ λαϊκές παραδόσεις

Νικολίτσι, Βαρβαρίτσι,

Σάββα τ' ήθελες στη μέση;

Η παραπάνω παροιμία λέγεται με την έννοια του «*τι γυρεύουν οι μικροί ανάμεσα στους μεγάλους;*», καθώς ο Άγιος Σάββας δεύτερος στη σειρά και λιγότερο γνωστός γιορτάζεται μεταξύ του πολυθρύλητου και θαλασσοδαρμένου Άι-Νικόλα και της προστάτιδας Αγιά-Βαρβάρας. Κατά μια άλλη ευρέως διαδεδομένη παροιμία ο Άγιος Σάββας «*σαβανώνει*», όπως λέει το όνομα του:

Η Αγιά Βαρβάρα βαρβαρώνει,

ο Άι-Σάββας σαβανώνει

κι ο Άι-Νικόλας παραχώνει.

Παρότι οι στίχοι αυτοί αναφέρονται κατά βάση στο κρύο του Δεκεμβρίου, υπάρχει κι η εκδοχή πως ο Άι Σάββας σαβανώνει τους νεκρούς και προσπαθεί να τους δώσει μια «*καλύτερη θέση*» στον Κάτω Κόσμο, ενώ, από την άλλη, προσπαθεί να απομακρύνει το θάνατο από τους ζωντανούς, ως άγιος προστάτης και θεραπευτής. Τη μέρα αυτή, σε κάποιες περιοχές, συνηθίζουν να φτιάχνουν φάβα στη μνήμη του, όπως καταγράφει το σχετικό λαϊκό δίστιχο: **Του Άι-Σάββα,/ τρώνε φάβα!**

δ) Γιορτή του Αγίου Νικολάου (6 Δεκεμβρίου)

Ετυμολογία: Το όνομα Νικόλαος προέρχεται από τη σύνθεση των λέξεων νίκη+λαός και σημαίνει νίκη του λαού. Πρόκειται για όνομα *αρχαίο ελληνικό* και όχι μετακλασσικό ή μεταχριστιανικό.

Βιογραφικά:

Ο Άγιος Νικόλαος, ο Θαυματουργός είναι ο προστάτης του Ναυτικού και της θάλασσας, ο Άγιος *της γης και του πελάγου*, που φέρνει χιόνια στα βουνά και φουρτούνες στα πελάγη. Η παρουσία του στις ελληνικές θάλασσες είναι πλατιά διαδεδομένη, με αποτέλεσμα να χαρακτηριστεί εύστοχα ως ο Ποσειδώνας του Χριστιανισμού. Σαν κατ' εξοχήν προστάτης των Ναυτικών ο Άγιος Νικόλαος θεωρείται αυτοδίκαια προστάτης του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού όπως προαναφέρθηκε αλλά και του Λιμενικού Σώματος. Για το λόγο αυτό, όλα τα πλοία του πολεμικού ναυτικού, καθώς και όλα τα εμπορικά, έχουν την εικόνα του. Παρεκκλήσια που υπάρχουν πάνω στα πλοία είναι αφιερωμένα στον Άγιο Νικόλαο. Επίσης πολλά πλεούμενα παίρνουν το όνομα του και ως προστάτης των ναυτικών αναφέρεται και σε πολλά νησιώτικα τραγούδια. Η ημέρα τιμής του Αγίου Νικολάου είναι επίσημη αργία σε όλα τα ελληνικά πλοία, στα λιμάνια, στις Υπηρεσίες λιμένων και στις ναυτιλιακές εταιρείες, όπως και στο Πολεμικό Ναυτικό, στο Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας και στο Λιμενικό Σώμα.

Γεννήθηκε στα Πάταρα της Λυκίας, στη Μικρά Ασία, γύρω στο 250 μ.Χ. Σε μικρή ηλικία έχασε τους γονείς του και έμεινε ορφανός. Αρχιερέας της Λυκίας εκείνο τον καιρό ήταν ο θείος του, που αφού είδε πόσο ευσεβής ήταν, τον χειροτόνησε ιερέα.

Όταν έγινε ιερέας πούλησε όλη την περιουσία του και έδωσε τα λεφτά στους φτωχούς, τις χήρες και τα ορφανά. Οι ημέρες του Αγίου περνούσαν με ελεημοσύνες, προσευχή και νηστεία. Κάποτε αναχώρησε με ένα Αιγυπτιακό καράβι για να επισκεφτεί τα Ιεροσόλυμα και τον Πανάγιο Τάφο. Στη μέση του ταξιδιού ξέσπασε φουρτούνα και το καράβι ήταν έτοιμο να βουλιάξει. Ο άγιος τότε προσευχήθηκε στον Κύριο και ο άνεμος σταμάτησε, ενώ ένας ναύτης που έπεσε από το κατάρτι και σκοτώθηκε αναστήθηκε μετά από τις προσευχές του. Επιστρέφοντας από τα Ιεροσόλυμα, ο κόσμος του επιφύλαξε θερμή υποδοχή και μετά από θεϊκό όραμα έγινε Μητροπολίτης των Μύρων. Η φιλανθρωπική του δράση μεγάλωσε πολύ όταν έγινε Αρχιερέας: ίδρυσε φτωχοκομείο, ξενώνα, νοσοκομείο και άλλα ευαγή ιδρύματα. Την εποχή εκείνη (303-305), άρχισε ο μεγάλος διωγμός εναντίον των Χριστιανών, από τους αυτοκράτορες Διοκλητιανό και Μαξιμιανό. Στη διάρκεια των διωγμών, εξορίστηκε από τα Μύρα και φυλακίστηκε για έξι ολόκληρα χρόνια μαζί με άλλους Χριστιανούς. Ο Άγιος Νικόλαος έλαβε μέρος στην Α΄ Οικουμενική Σύνοδο της Νίκαιας, το 325, όπου καταδικάστηκε ο αιρετικός Άρειος. Στη Σύνοδο έλαβαν μέρος 318 Πατέρες, ο Άρειος όμως προσπαθούσε με τη ρητορική του ικανότητα να μπερδέψει τους πατέρες. Τότε, ο Άγιος Νικόλαος, αγανακτισμένος του έδωσε ένα δυνατό χαστούκι, με αποτέλεσμα να φυλακιστεί, γιατί δεν επιτρεπόταν κανείς να χτυπήσει κάποιον μπροστά στα μάτια του Αυτοκράτορα. Μετά το τέλος της Συνόδου, όμως, ελευθερώθηκε και επέστρεψε στα Μύρα, όπου και πέρασε την υπόλοιπη του ζωή, γεμάτη δράση και βοήθεια προς τους φτωχούς. Πέθανε σε ηλικία 80 χρονών, το 343 μ.Χ. Είναι ο προστάτης άγιος των θαλασσινών, των αρτοποιών, των ταξιδιωτών, των παιδιών, των θυμάτων δικαστικών πλανών, των ενεχυροδανειστών και των εμπόρων. Στις προτεσταντικές χώρες είναι το αντίστοιχο του Αγίου Βασιλείου (Santa Claus). Επίσης, είναι προστάτης Άγιος της Ρωσίας, της Σικελίας, των βασιλείων της Νάπολης και της Λορραίνης. Η Ορθόδοξη εκκλησία τον αναγνώρισε τον 9^ο αιώνα, ενώ στα τέλη του 12^{ου} αιώνα άρχισε να γιορτάζεται στη Γαλλία.

Ήθη και έθιμα/ λαϊκές παραδόσεις

Θαλασσινέ μου Άγιε, Καλέ μ' Άι Νικόλα,

εφτά κεράκια σου 'φερα και σου τ' ανάβω όλα.

Θα 'ρχομαι τώρα ταχτικά ν' ανάβω το καντήλι,

Γι' αυτόν που έφηνγε προχθές κουνώντας το μαντήλι.

Προστάτευε τον Άγιε, των ναυτικών Προστάτη!

Και κάθε άλλος ναυτικός ας σ' έχει παραστάτη!

(από τα «Αμοργιανά», Σύνδεσμος Αμοργινών, Μάρτιος 2007)

Σχετικά με τον Άγιο Νικόλαο γράφει ο Γ.Α. Μέγας στη μελέτη του «*Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*»: «...Για το λαό μας ο άγιος Νικόλαος δεν είναι ο ονομαστός μητροπολίτης των Μύρων της Μικράς Ασίας, αλλά κάποιος που ασκούσε το επάγγελμα του θαλασσινού. Ως караβοκύρη παριστάνουν τον άγιο και οι αγιογράφοι. Σύμφωνα με τις λαϊκές παραδόσεις, τα ρούχα του είναι πάντοτε βρεγμένα απ' την άρμη, τα γένια του στάζουν θάλασσα, το μέτωπο του είναι ιδρωμένο απ' την προσπάθεια να προφτάσει παντού, να βοηθήσει τα καράβια που θαλασσοπνίγονται.

Πάρα πολλές είναι οι διηγήσεις για τα θαύματα του. Αλλά την προϋπόθεση για τη βοήθεια του, εκφράζει η παροιμία:

-Άγιε Νικόλα βοήθα με!

-Κούνα και συ το χέρι σου. (ή -Σείσε και συ το πόδι σου.)

Ο Άγιος Νικόλαος είναι κύριος των ανέμων και της τρικυμίας. Γι' αυτό πολλές είναι οι προσφορές, οι λιτανείες, και οι παρακλήσεις των ναυτικών σ' αυτόν. Η εικόνα του δε λείπει από κανένα ελληνικό πλοίο, μεγάλο ή μικρό. Από τα κόλλυβα, που

στέλνουν στην εκκλησία την ημέρα του αγίου Νικολάου, παίρνουν οι θαλασσινοί της Κίου, όταν ταξιδεύουν. Αν τους πιάσει τρικυμία, τα σκορπούν στη θάλασσα και λένουν: *Αι-Νικόλα μου, και πάψε την οργή σου!* Και αμέσως παύει η τρικυμία. Ακόμη πιστεύουν πως, αν ρίξουν στη θάλασσα από τα κόλλυβα του αγίου Νικολάου και βυθίσουν στη θάλασσα και την εικόνα του, αμέσως θα πνεύσει ο άνεμος, που έχουν κατά νου.

Στα «Λαογραφικά Σύμμεικτα Παξών» του Δ. Λουκάτου, σώζεται η παρακάτω παράδοση, που προδίδει την ξεχωριστή θέση που κατείχε ο άγιος αυτός για τον ελληνικό λαό: *«Ο Άι Νικόλας ήταν για τις ψυχές πρώτα, να τις παίρνει. Αλλά ο Άι Νικόλας πονούσε να τις παίρνει κι έβαλε το Μιχάλη. Είχανε στείλει τον Άι Νικόλα να πάρει την ψυχή ενός νέου. Εκείνος όμως εσυμπονούσε και πήρε την ψυχή μianού γερόντου αντί του νέου. Για αυτό ο Θεός τον έβγαλε απ' τη θέση και έβαλε το Μιχάλη που ήτανε πιο σκληρός».*

Επίσης πιστεύεται ότι: *«Ο Άι Νικόλας είναι και καπετάνιος στο τιμόνι. Σε μια φουρτούνα τον είδε σε ένα φορτηγάκι πλοίο (έτσι μου λέγανε κάτι καπεταναίοι) ένα παιδί 15 χρονών. Τον είδε το παιδί αυτό το καμαρωτάκι πίσω στο τιμόνι και τσου λέει: «Ένας καλόγηρος βαστάει τη ρόδα», μα εκείνοι δεν το βλέπανε. Το παιδί ήτανε αθώο».* Αυτή η ιστορία θυμίζει τη διήγηση που διέσωσε ο Ανδρέας Καρκαβίτσας για τον Άι Νικόλα και το τιμόνι.

Κείμενα:

1. Α. Καρκαβίτσα: Δηγήματα

«Το καράβι είναι κατασκευάσμα των διαβόλων. Έκαμαν ένα τρικούβεργο ξύλο κι εβγήκαν διαλαλητάδες σ' όλη τη γη: Εμπρός ελάτε ψυχές στριμμένες, παθιασμένοι κόσμοι, μάτια κλεισμένα στο μυστήριο, ελάτε μέσα και θα το γνωρίσετε αμέσως! Και αμέσως τα μάτια τα κλειστά, οι παθιασμένοι κόσμοι, οι στριμμένες ψυχές έτρεξαν κοπάδι από της γης τα πέρατα, κατέβηκαν στην ακρογιαλιά, εμπήκαν στο καράβι. Τι τόπους θα χαρούν, τι χαρές θα γνωρίσουν, πόσα χρήματα θα βγάλουν στη στιγμή!

Εκεί προβάλλει κι ένα γεροντάκι ταπεινό και παραπονιαρικό.

— *Να 'μπω μέσα κι εγώ; ρωτάει τον καπετάνιο.*

— *Έμπα, του λέγει εκείνος, έμπα μέσα και συ, έμπα σύνταχα.*

— *Να πάρω και το ξυλάκι μου μαζί;*

— *Πάρ' το, το χάτσαλο.*

Εμπήκε μέσα το γεροντάκι, έκατσε κατάνακρα στην πρύμη του καραβιού. Άνοιξαν οι ναυτοδιαβόλοι τα πανιά, έτριξαν τα ξάρτια, πήρε δρόμο στ' ανοιχτά το ξύλο.

— *Καλό μας κατευόδιο, ευχήθηκαν συνατοί τους οι ταξιδιώτες.*

— *Καλό σας κατευόδιο, χα! χα! χα!... Καλό σας κατευόδιο, χα! χα! χα!... εχούγιαζαν από πρύμη σε πλώρη οι ναυτοδιαβόλοι.*

Και το χουγιατό βοριάς εγίνηκεν ευθύς και ανατάραξε απ' άκρη σε άκρη τη θάλασσα. Όρος το κύμα σηκώνεται μπροστά, πύργος ακλόνητος ψηλώνει πίσωθε, από τα πλάγια λύκοι χυμούν απάνω του. Εκέρωσαν οι ταξιδιώτες οι άμαθοι. Καπνός εσκόρπισαν εμπρός τους οι χαρές, οι τόποι, τα χρήματα. Κόρακας ο φόβος φωλιάζει μέσα τους, ξεσχίζει τους τα σπλάχνα, ρουφά το αίμα τους. Το πλοίο γέρνει δεξιά, γέρνει ζερβά, πηδά πίσω κι εμπρός βαρβάτο πήδημα και τα νερά το πνίγουν, κουρσεύουν, το πατούν. Οι διαβολοναύτες στα ξάρτια σκαρφαλωμένοι τραγουδούν αμέριμνα, αναμπαίζουν πειραχτικά τους ταξιδιώτες, γελούν με την εμπιστοσύνη και την ελπίδα τους.

— *Καλό ταξίδι, καλό κι αιώνιο! φωνάζουν πάντοτε.*

Όμως το καράβι, όσο κι αν πατιέται και αν κινδυνεύει, δεν πνίγεται. Παλεύει κι ανδρειεύεται σαν να έχει ψυχή μέσα του. Ψυχή γιγαντωμένη, κι είναι ψυχή του ο γερόντας που κάθεται στην πρύμη του κι είναι οδηγός του το ξυλάκι, το χάτσαλο. Μα εκείνο παίρνει δρόμο, λοξεύει στα ψηλά κύματα, φεύγει την ορμήν και τη λύσσα τους.

Κι ενώ οι διαβολοναύτες τον όλεθρό τους προσδοκούν, κι ενώ οι ταξιδιώτες κλαίνε τη μοίρα τους και τα νερά με πόθο περιμένουν να κλωθοπαίζουν στο σκαρί του, εκείνο σχίζει το μαύρο σύγνεφο και αράζει σε λιμάνι ήμερο και γελαστό!

— Δόξα στον Σωτήρα! δόξα στον γέροντα!... ξεσπά σύγκαιρα τρανή φωνή από το στόμα των ταξιδιωτών.

— Κατάρρα ! απαντά σαν αστροπέλεκο η φωνή των διαβόλων.

Και τα νερά του κόρφου δέχονται λαχταρώντας τους ναύτες και τον καπετάνιο τους, τον καπετάνιο και το μίσος του. Εσώθηκεν όμως ο κόσμος. Εγύρισε καθένας στη χώρα του, αγάπησε τους τόπους, υπόμεινε τα πάθη, εσεβάσθηκε το μυστήριο. Και δεν δοξολογά παρά τον Άι-Νικόλα, τον γέροντα.

Οι διαβόλοι έχτισαν το καράβι, μα ο Άι-Νικόλας έκαμε το τιμόνι του».

Ακόμη ένας μύθο για τον άγιο Νικόλαο που κατέγραψε ο Ν. Πολίτης, στο έργο του «Παραδόσεις»:

«Κάτω απ' τη βορεινή κορυφή του Υμηττού, στην ανατολική ράχη, είναι μια σπηλιά που λέγεται Σπηλιά του λιονταριού, γιατί σ' αυτή κατοικούσε τον παλαιόν καιρό ένα φοβερό λεοντάρι που έφερνε μεγάλη καταστροφή γύρω. Απ' αυτό εμποδίζονταν οι χριστιανοί να πηγαίνουν στην εκκλησιά του αγίου Νικολάου, που είναι εκεί κοντά, δυτικά απ' την Κάντζα. Και η εκκλησιά έμενε έρημη και αλειτούργητη πολλά χρόνια. Όταν μια φορά, την παραμονή του αγίου Νικολάου, εφάνη ο άγιος σε πολλούς χωριάτες στον ύπνο τους και τους είπε να πάνε το πρωί άφοβα στην εκκλησιά. Και πραγματικώς επήγαν. Το λεοντάρι, όταν μαζεύτηκαν στην εκκλησιά, όρμησε κατά πάνω τους να τους φάγει. Αλλά μόλις έφτασε μπροστά στην εκκλησιά, βγήκε από μέσα ο άγιος και το χτύπησε δυνατά και το μαρμάρωσε. Και έτσι μαρμαρωμένο είναι εκεί ως τα τώρα».

2. Η ναυτική παράδοση για τον Αϊ Νικόλα από τη Μάνη

Μία «σύγχρονη» ναυτική παράδοση για τον Αϊ Νικόλα τον Κυβερνήτη απ' τη θαλασσινή Μάνη: «Τα καράβια και τα καϊκια, στα παλιά χρόνια, ταξίδευαν χωρίς τιμόνι (μόνο σε γαληνεμένη θάλασσα). Τη συγκοινωνία από το Διακόφτι στα Βάτικα, απέναντι, την έκανε ένας περάτης, άγνωστος, που δεν ήταν ντόπιος. Κάθε φορά όμως που σηκωνόταν τρικυμία (πολύ συχνά), το καράβι, χωρίς τιμόνι, τσακιζόταν στους βράχους και οι άνθρωποι πνίγονταν. Ο περάτης όμως δεν πάθαινε τίποτε και κάθε φορά παρουσιαζόταν με νέο καράβι. Ήταν δαίμονας που χαιρόταν για το κακό των ανθρώπων. Όσπου κάποτε μπήκε επιβάτης και ένας γεράκος, με άσπρα μαλλιά και γένια. Κρατούσε και στο χέρι του ένα παράξενο ζύλο, που πλάταινε προς τα κάτω. Το καϊκι συνάντησε πάλι τρικυμία, οπότε ο γεράκος τρέχει και στερεώνει το ζύλο του στο πίσω μέρος, το κρατάει γερά (ήταν το πρώτο τιμόνι) και κυβέρνησε το πλοίο, ώστε να μην τσακιστεί στα βράχια. Οι άνθρωποι σώθηκαν, κι ο περάτης, από το κακό του εξαφανίστηκε. Την ίδια ώρα εξαφανίστηκε κι ο γεράκος, που ήταν ο άγιος Νικόλαος και νίκησε το δαίμονα, μαθαίνοντας και στους ναυτικούς το τιμόνι.»